

АНАЛИЗА ЗА ПРАКТИКИТЕ НА ПАРЛАМЕНТИТЕ ВО ОДНОС НА ЗАЕДНИЦАТА СО ХЕНДИКЕП

Western Balkans
Democracy Initiative

 Funded by
UK Government

Наслов на публикација:

Анализа на практиките на парламентите во однос на имплементација на заедницата со хендикеп

Уредници:

Ева Јованова/ Ивана Арсовска Трајановиќ/,
Дејан Димитриевски/ Томе Гушев /
Парламентарен институт на Собранието на РСМ
Петар Трајков/ Вестминстер Фондација за демократија

Автори:

Елена Кочоска /
Полио Плус – Движење против хендикеп
Јулијана Климоска Андонов /
Полио Плус – Движење против хендикеп

Графички дизајн:

Ангела Костовска / Вестминстер Фондација за демократија

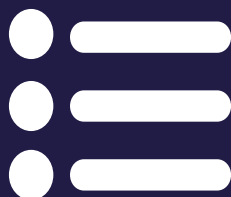
Скопје, 2020

СОДРЖИНА

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ.....	4
РЕЗИМЕ.....	6
ВОВЕД.....	9
МЕТОДОЛОГИЈА.....	8
ПОГЛАВЈЕ 1. МЕЃУНАРОДНИ ОБВРСКИ И СТАНДАРДИ.....	13
1.1 РЕГИОНАЛНИ И МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ И ДОГОВОРИ ВО СИСТЕМОТ НА СЕ И ЕУ.....	14
1.2 КОНВЕНЦИЈА ЗА ПРАВАТА НА ЛИЦАТА СО ХЕНДИКЕП.....	15
ПОГЛАВЈЕ 2. АНАЛИЗА НА ДОБРИ ПРАКТИКИ НИЗ ПАРЛАМЕНТИТЕ ВО СВЕТОТ И КАЈ НАС.....	16
2.1 ПОЛИТИКИ ЗА ВКЛУЧЕНОСТ НА ЛИЦАТА СО ХЕНДИКЕП И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПРИСТАПНОСТ	18
2.1.1 Политика/и за вклучување на лицата со хендикеп во парламентарниот живот.....	20
2.2 ЕФИКАСНА ПАРЛАМЕНТАРНА СТРУКТУРА.....	24
2.2.1 Поддршка на парламентарците за прашањата поврзани со Конвенцијата.....	30
2.3. КОМУНИКАЦИЈА ПРИСТАПНА И РАЗБИРЛИВА ЗА СИТЕ.....	32
2.4 ОПШТИ И ПОСЕБНИ АКТИВНОСТИ.....	38
2.5 СОЗДАВАЊЕ НА ПАРТНЕРСТВА.....	45
2.5.1 Соработка со организации на лица со хендикеп.....	45
ПОГЛАВЈЕ 3 ЧЕКОРИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕЗЕМАТ	49
3.1 ПРЕПОРАКИ ЗА ПАРЛАМЕНТОТ КОН ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА КОНВЕНЦИЈАТА.....	50
3.2 ПРЕПОРАКИ ЗА ПИ КОН ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА КОНВЕНЦИЈАТА.....	50
БИБЛИОГРАФИЈА.....	52

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

DG COMM – Генерален директорат за комуникации при Европскиот парламент

JCHR – Заеднички комитет за човекови права во Парламентот на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска

АППГ – Парламентарната група на сите партии по прашањето на хендикеп во Обединетото Кралство

ГО – Граѓански организации

ЕКЧП – Европска конвенција за човекови права

ЕП – Европски парламент

ЕСЧП – Европски суд за човекови права

ЕУ – Европска Унија

ЕУГ – Европска унија на глуви

ИЗ – Израел

ИППГ – Интерпартиска парламентарна група

Комитет за КПЛХ – Комитет за правата на лицата со хендикеп при Обединетите нации

РСМ – Република Северна Македонија

МПГПП – Меѓународен пакт за граѓански и политички права

ОЕСР – Организацијата за економска соработка и развој

ОЛХ – Организации на лица со хендикеп

ООН – Организација на Обединетите нации

ОК – Обединето Кралство на Велика Британија и Северна Ирска

ОБСЕ – Организацијата за безбедност и соработка во Европа

ПЕТИ – Парламентарен комитет за петиции

ПИ – Парламентарен институт

ПССЕ – Парламентарно собрание на Советот на Европа

СЕ – Совет на Европа

СЛ – Република Словенија

УДЧП – Универзална декларација за човекови права

ФРА – Агенција при ЕУ за основните човекови права

ХР – Република Хрватска

ЧЕ – Чешка Република

РЕЗИМЕ

Оваа анализа има за цел да даде компаративен приказ на практиките на парламентите во неколку земји во насока на согледување на состојбата и на практиките кои постојат кај нас и во светот за спроведувањето на дел од одредбите од Конвенцијата од страна на парламентите. Приказот на состојбата во шесте парламенти е проследен со заклучоци и препораки што се значајни за ефективна имплементација на Конвенцијата во Собранието на РСМ и Парламентарниот институт.

Информациите низ анализата посочуваат дека Европскиот парламент и Парламентот на Обединетото Кралство имаат политики засновани на принципите на недискриминација и инклузивност заснована на Конвенцијата, вклучувајќи ги и мерките за соодветно приспособување. Доста позитивен е фактот што овие парламенти издвојуваат и буџетски средства за соодветното приспособување. Кога станува збор за пристапноста, во анализата се издвојува и Парламентот на Израел кој има обезбедено пред сè функционална пристапност и овозможува голема палета на елементи за соодветно приспособување за лица со различна оневозможност, кои се во детали прецизирани во Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп кој е *lex specialis*.

Парламентите генерално преземаат мерки за обезбедување на пристапноста, но без да имаат системски пристап. Кај повеќето парламенти принципите за пристапност не се дел од стратешките документи и немаат водичи за обезбедување на соодветно приспособување.

Информациите посочуваат дека има мала застапеност на лицата со хендикеп како пратеници со хендикеп. Она што се издвојува како добар механизам е квотниот систем за пратеници со хендикеп во Долниот дом, како и квотниот систем за практиканти

и стажанти со хендикеп во службите на парламентот. Согласно и одредбите од законската рамка во Израел, преку квотен систем, Парламентот е обврзан да вклучи лица со хендикеп во различни области и служби во Собранието.

Собирањето на податоци како и евиденција за вработените со хендикеп изостанува како пракса, со исклучок на Парламентот на Обединетото Кралство. Парламентот при Обединетото Кралство посочува дека мал е бројот на лицата кои се изјаснуваат дека имаат хендикеп. Тоа само по себе е индиција за потфрлањето на државите да обезбедат промоција на прашањето на хендикеп од аспект на човековите права, како и промоција и прифаќање дека состојбата на оневозможност е дел од човековата разноликост.

Поради сè уште застапениот медицински пристап кон прашањето на хендикепот, парламентите преку воспоставените работни тела настојуваат да се приближат до социјалниот модел кон прашањето на хендикеп. Она коешто се издвојува како добра пракса е тоа што секој комитет во ЕП има изработен план за тоа што ќе направи по прашањето на хендикеп во својот делокруг на работа. Останатите работни тела во парламентите работат стихијно по ова прашање. Само во три земји постојат неформални групи (Парламентот на Обединетото Кралство, во ЕП и во македонското Собрание) кои ги обединуваат претставниците на политичките партии да работат на прашањето на оневозможност во координација со ОЛХ. Во таа линија секој национален парламент, а со оглед на опфатот на Конвенцијата, треба да востанови пракса да секое работно тело има обврска во секој делокруг на работа да го инкорпорираат прашањето на оневозможност.

Парламентите обезбедуваат обуки поврзани со пристапноста и комуникацијата со лицата со хендикеп. Обуките по ова прашање се

организираат системски особено во парламентот на Израел (обврска утврдена со Закон), во Парламентот на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска (ОК) (воспоставени политика и пракса) како и во ЕП. Во овие парламенти се спроведуваат обуки за целиот тим и имаат водичи кои се обучени за комуникација со лицата со хендикеп. Сепак покрај овие тематските области неопходно е да се организираат и системски обуки за самите пратеници, како и правните служби кои им даваат поддршка на пратениците на различни теми и области кои ги покрива самата Конвенција.

Во поглед на пристапните информации, Парламентот на Обединетото Кралство има изработено стратегија за комуникација. Во Парламентот на Обединетото Кралство, ЕП, како и Парламентот на Израел, Чешка и Словенија добра пракса е тоа што имаат видео- и аудиоформати, како и опрема која може да излезе во пресрет на лицата со сензорен хендикеп. Низ државите знаковниот јазик не е системски инкорпориран, но и во ЕП и во Парламентот на Обединетото Кралство, како и во Израел по барање се обезбедува превод на знаковен јазик. Во рамките на Парламентот на Обединетото Кралство, британскиот знаковен јазик е овозможен на сесијата за пратеничките прашања во Долниот дом.

Кога станува збор за организирање на настани, праксата е различна. Парламентите некогаш пристапуваат кон организирањето на редовни настани или тури и ги покануваат сите, вклучително и лицата со хендикеп. Покрај редовните настани и/или тури парламентите пристапуваат и кон организирање на специјални тури и/или настани кои се наменети самозалица со одредена состојба на хендикеп. При редовните тури важен е

концептот на соодветно приспособување, што е солидно организиран во Парламентот на Израел, Парламентот на Обединетото Кралство, европскиот, словенечкиот и чешкиот парламент.

Парламентите посочуваат дека дел од нивните активности за време на пандемијата, ги преорганизираше, особено турите низ парламентите, но истите немаат големо влијание врз лицата со хендикеп. Најголеми промени и реорганизација имаат направено Парламентот на Обединетото Кралство и ЕП. Парламентот на Обединетото Кралство и ЕП посочуваат дека од големо значење е вклученоста и соработката со самите лица со хендикеп и организациите на лица со хендикеп. Клучно е парламентите да соработуваат со повеќе-секторските организации и/или со коалиција на организации на лица со хендикеп.

Заклучоците и препораките произлезени од спроведената анализа упатуваат на тоа дека е неопходно преземање на активности од страна на македонскиот Парламент и ПИ, низ кои прашањето на оневозможност ќе биде вклучено во сите нивни текови. Спроведувањето на препораките воедно ќе придонесат да македонскиот Парламент постане инклузивен законодавен дом кој ќе ги претставува, застапува, промовира но и штити правата на сите граѓани со и без хендикеп.

ВОВЕД

Во последниве децении, сè повеќе се согледува улогата на Парламентот во унапредувањето на човековите права. Парламентот има голема и суштинска улога не само од аспект на носење на законите, туку и во спроведувањето на надзорот и сообразноста и усогласеноста на истите со обврските кои произлегуваат од меѓународните конвенции и договори кои Собранието ги има ратификувано и кои се дел од националното законодавство.

Од аспект на човековите права, секој парламент дејствува првенствено како законодавец. Затоа, секогаш постои ризикот дека националниот парламент може да повреди некое право или да допушти, преку националните закони, несоодветна заштита во однос на меѓународните стандарди, особено оние што произлегуваат од Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп (во понатамошен текст Конвенција). Парламентот може и треба да има проактивна улога во промовирањето и ефективното препознавање како на граѓанските и политичките, така и на економските и социјалните права на граѓаните со хендикеп.

Со ратификувањето на Конвенцијата, учеството на лицата со оневозможност веќе подолго време е дел од работната агенда на парламентите. Спроведената анализа дава преглед на воспоставените практики низ шест земји и дава рамка која ќе му помогне на Парламентот да ја процени примената на обврските кои произлегуваат од Конвенцијата како и вклученоста на лицата со оневозможност како дел од претставничката демократија.

Анализата нема за цел да даде сеопфатна теоретска разработка на прашањето на хендикеп, ниту пак да посочи на анализа на репрезентативен примерок, туку да укаже индикативно на постојната состојба и практиките кои постојат кај нас и во светот за спроведувањето на дел од одредбите од

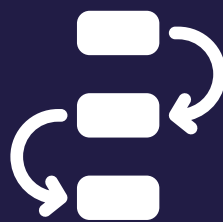
Конвенцијата од страна на парламентите, како и да се согледаат идните можни алатки и чекори за вклучување на ова прашање во работата на Собранието на РСМ и ПИ како дел од Собранието на РСМ (во понатамошен текст: ПИ).

Анализата е изработена со поддршка на Фондацијата за демократија на Вестминстер, а во соработка со Парламентарниот институт и Полио плус. Оваа анализа е изработена како дел од континуираните заложби на Вестминстер, Парламентарниот институт и Полио плус за унапредување на правата на граѓаните со хендикеп согласно одредбите од Конвенцијата.

И покрај тесниот дефиниран опсег, оваа анализа може да биде корисна алатка и за пошироката јавност заинтересирана за темата, вклучувајќи ги политичките партии, организациите на граѓанското општество (во понатамошен текст: ГО), организациите на лица со хендикеп (во понатамошен текст: ОЛХ) и меѓународните организации.

МЕТОДОЛОГИЈА

Анализата е изработена користејќи комбинирана методологија која се состои од преглед на литературата и документи како и анализа на одговорите на прашалници добиени од парламентите од 6 земји, и тоа: Собранието на РСМ, Европскиот парламент (во понатамошен текст: ЕП), Парламентот на Република Словенија, Парламентот на Чешка Република, Парламентот на Израел, како и Парламентот на Обединетото Кралство на Велика Британија и Северна Ирска. Треба да се напомене дека сите овие земји ја ратификувале Конвенцијата, а со тоа и ги презеле обврските кои произлегуваат од овој меѓународен договор.

Прашалникот е структуриран во 5 поглавја со сет на потпрашања кои се однесуваат на политиките кои ги имаат самите парламенти, застапеноста на лицата со хендикеп во самите парламенти, обезбедување на пристапност и соодветно приспособување за вработените со хендикеп, пристапноста на комуникациите и начинот на отвореност на парламентите кон заедницата со хендикеп, како и воспоставената соработка на самите парламенти со различни чинители по ова прашање, вклучувајќи ги и активностите кои парламентите ги преземаат за време на пандемијата со ковид-19.

Оваа анализа дава индикативна слика за познавањето и практикувањето на Конвенцијата од страна на парламентите. Воедно, анализата го детектира и пристапот на самите парламенти кон ова прашање, согласно практиките и вредностите во нивните земји, како и нивните заложби и служби кои работат на унапредување на човековите права на лицата со хендикеп согласно Конвенцијата.

Дополнително, анализата дава преглед на тоа што парламентите и нивните служби преземаат за надминување на препреките со кои се соочуваат лицата со хендикеп, како од аспект на пристапноста, достапноста

на информациите, така и од аспект на активностите насочени кон зајакнување на капацитетите на службите во парламентот, вклучувањето на лицата со хендикеп и надминување на стереотипите кон лицата со хендикеп. За крај, анализата посочува и во кои области е неопходно да се преземат натамошни мерки и акции со цел поактивна застапеност на заедницата со хендикеп во македонскиот парламент, како и поголема отвореност на парламентот и службите, кој во исто време ќе биде модел кој треба да го следат останатите институции во земјата.

При анализата на добиените информации предвид се земени и постоечките политики и практики на државите. Постоечката литература и податоци кои се обработуваат се засноваат на правни документи, праксата на Комитетот за правата на лицата со хендикеп, досегашните ресурси (истражувања, анализи, водичи) и различна академска литература (домашни и странски академски трудови).

ПОГЛАВЈЕ 1. Меѓународни обврски и стандарди

1.1 Регионални и меѓународни документи и договори во системот на СЕ и ЕУ

На ниво на Советот на Европа (во понатамошен текст: СЕ) не постои посебен договор кој се однесува на правата на лицата со хендикеп. Разни тела при СЕ имаат донесено пресуди или препораки за натамошен развој на стандарди по прашањето на оневозможеноста. Со ратификацијата на Конвенцијата од страна на Европската Унија (во понатамошен текст: ЕУ) од 2010 год., се преземени серија активности за унапредување на правата на граѓаните со хендикеп.

Активности во ЕУ во поглед на имплементација на Конвенцијата

Во 2006 година Комитетот на министри издаде препорака за „Акциски план на Советот на Европа со цел унапредување на правата и целосно учество на лицата со хендикеп во општеството“ (2006-2015)¹. Препораката вклучува конкретни мерки за пристапноста на процедурите и објектите за гласање, обезбедување поддршка од лице по личен избор, ставање на информациите на располагање во алтернативни формати и промовирање и консултации со ОЛХ².

Комитетот на министрите на СЕ усвои препорака за учество на лицата со хендикеп во политичкиот и јавниот живот³. Со тоа се нагласи позицијата на Конвенцијата. Во препораката се повторуваат аспектите за пристапност и помош од лице по личен избор и се истакнува вклученоста на лицата со хендикеп во носењето одлуки и потребата од „веродостојни и споредливи информации и статистика“.

СЕ има усвоено Стратегија за правата на лицата со хендикеп 2017-2023 година⁴, при што се идентификувани пет приоритетни области: еднаквост, недискриминација, подигнување на свеста, пристапност и еднакво признавање пред законот. Стратегијата истакнува дека лицата со хендикеп треба да уживаат еднакво признавање пред законот и дека замената во носењето одлуки треба да се смени со системот на поддржано носење на одлуки.

Венецијанската комисија во ревидираниот Кодекс на добри практики за изборни прашања⁵ укажува дека „универзалното право на глас е основно начело и лицата со хендикеп не смеат да бидат дискриминирани според член 29 од Конвенцијата и судската пракса на ЕСЧП“. Ревидираната интерпретативна декларација упатува на пристап до процедури и објекти за гласање, на информации во алтернативни формати, помошни технологии и помош од лице по сопствен избор.

На ниво на ЕУ е донесена Европската стратегија по прашањето на хендикеп (2010-2020). Во истата е посочена заложбата и целта да се постигне „целосно учество на лицата со хендикеп преку: овозможување да ги уживаат сите придобивки од државјанството на ЕУ и отстранување на административните бариери и ставови за целосно и еднакво учество“.⁶

Во 2016 година на ниво на ЕУ е донесена Директивата за пристапност на веб-страниците и мобилните апликации на органите од јавниот сектор. Во истата се поставувани условите за пристапност до веб-страници и мобилни апликации на органите од јавниот сектор со цел да бидат попристапни за корисниците во земјите членки на ЕУ.⁷

¹Види: Акциски план на Советот на Европа, 2006 г. Достапно на: <<http://www.coe.int/en/web/disability/action-plan-2006-2015>>.

²Види: Совет на Европа, Препорака Rec(2006)5 на Комитетот на министрите за Акцискиот план 2006-2015“. Достапно на: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657>.

³Види: Препорака CM/Rec(2011)14 на Комитетот на министри. Достапно на: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cbe4e>.

⁴Види: Стратегија за правата на лицата со хендикеп 2017 – 2023, Совет на Европа, Достапно на: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806fe7d4>>.

⁵Види: Венецијанска комисија Ревидирана интерпретативна декларација за Кодексот на добри практики за изборни прашања за учество на лицата со хендикеп на изборите, 2011. Достапно на: <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282011%29045.aspx>>.

⁶Види: Европска стратегија за хендикеп 2010-2020. Достапно на: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>>.

⁷Види: Директивата за пристапност на веб-страниците и мобилните апликации на органите од јавниот сектор, Достапно на: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L2102>>.

1.2 Конвенција за правата на лицата со хендикеп

Голем број меѓународни конвенции и договори, вклучувајќи ја и Универзалната декларација за човекови права (во понатамошен текст: УДЧП), како и Европската конвенција за човекови права (во понатамошен текст: ЕКЧП) не го дефинираат пристапот нити остварувањето на правата за граѓаните со хендикеп. Тоа е и една од причините за носење на Конвенцијата, како *lex specialis* кој хоризонтално низ вековосоставените договори и конвенции, ќе ги доизбруси правата во поглед на интересите на заедницата со хендикеп.

Конвенцијата претставува договор со кој се промовираат човековите права на лицата со хендикеп. Конвенцијата посочува на потребата од промена во парадигмата во однос на начинот на кој се дефинира оневозможеноста и акцент става на еднаквоста и целосното учество на граѓаните со хендикеп во општеството како правото за независен живот.

На Конвенцијата треба да се гледа како прогресивен развоен договор за човековите права кој се стреми кон суштинско остварување на инклузивната еднаквост⁸.

Со цел да се обезбеди капитализација на потенцијалот кој го нуди самата Конвенција од суштинско значење е државите и сите нејзини општествени актери во законодавната, извршната и судската власт да воспостават рамка за прогресивна имплементација на Конвенцијата, на национално и локално ниво, како во однос на распределбата на ресурсите, така и преку програмскиот пристап на граѓанските, политичките и социоекономските и културните права на заедницата со хендикеп.

Со оглед на важноста и сеопфатноста на Конвенцијата, корисно е да се истакнат клучните принципи кои секој општествен актер има обврска да ги примени, без разлика на тоа, каков вид акција, мерка или на кое ниво дејствува. Овие принципи се и права кои имаат хоризонтална примена и се обврска за непосредна реализација и не се предмет на прогресивна реализација.

⁸Општ коментар 16 (2005) за еднакво право на мажите и жените за уживање на сите економски, социјални и културни права (член 3 од ICESCR), усвоен на триесет и четвртата сесија на Комитетот, 2005 година, UN Doc. E/C.12/2005/4

ПОГЛАВЈЕ 2.

Анализа на добри практики низ парламентите во светот и кај нас

Парламентите имаат посебна одговорност да бидат пример во општеството и да го трасираат патот кон создавање инклузивна средина за заедницата со хендикеп.

Во изминативе години се покренати серија на активности од страна на парламентите за промоција на Конвенцијата. Донесени се различни резолуции во различни области преку кои парламентите упатуваат порака до општествените актери за неопходноста од поголема нивна активација за да можат граѓаните со хендикеп ефективно да ги уживаат човековите права. Воедно преку нивните активности упатуваат повик да се прифатат и инкорпорираат принципите од Конвенцијата во стратешките политики на секоја една држава.

Во 2017 ПСС усвои Резолуција 2155 за „политичките права на лицата со хендикеп“. Резолуцијата ги разработува предизвиците и добрите практики во земјите членки на СЕ и претставува обновен повик на ПСС наместо механизмите за замена во носењето одлуки да се применуваат механизми за поддржано носење одлуки.¹⁰

Во 2016 од страна на ЕП е донесена Резолуција за употреба на толкување на знаковниот јазик со која „се истакнува дека јавните и владините служби, вклучувајќи ја и нивната онлајн-содржина, мора да бидат пристапни преку посредници во живо, како што се толкувачи на знаковниот јазик на самото место, но, исто така, и преку алтернативни веб-базирани и далечински услуги, каде што тоа е соодветно...“.¹¹

Во 2013 година, претседателите на петте главни политички групи на ЕП усвоија декларација во која предлагаат шест иницијативи за поддршка на лицата со хендикеп.¹²

Во декември 2013 година, ЕП усвои резолуција за жените со хендикеп во која се укажува на неповолна положба на жените со хендикеп. ЕП повика на донесување на стратегии, законодавни иницијативи и политики за да се гарантира недискриминацијата и еднакви можности на жените со хендикеп.¹³

Во својата резолуција од 2017 „Интегриран пристап кон политиката на спортот: добро управување, пристапност и интегритет“¹⁴, ЕП истакнува дека лицата со хендикеп треба да имаат еднаков пристап до сите спортски објекти и ги повикува земјите да воведат спортски програми за лица со хендикеп во училиштата и универзитетите.

Во 2003 година на иницијатива на ИППГ за правата на лицата со хендикеп, македонското Собрание донесе „Декларација за заштита на правата и достоинството на лицата со посебни потреби“. Декларацијата повикува на подигнување на јавната свест, ги посочува мерките кои мора да се преземат за обезбедување на услови за достапна физичка околина и пристап кон комуникации и информации, достапна здравствена и социјална заштита, унапредување на процесот на образование, вработувањето итн.¹⁵

⁹Достапно на: <http://website-pace.net/documents/19879/3143407/20170130-Droitshandicapes-EN.pdf/e30d56a9-e78c-4691-b30b-1f1e1d-a0d1d7>. [Пристапено на: 18 септември 2020 година].

¹⁰Види: Резолуција 2039(2015) за „Еднаквост и инклузија на лица со попреченост“, усвоено од ПССЕ на 30 јануари 2015 (§5): <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=213339&lang=EN>.

¹¹Резолуција на Европскиот парламент, 23 ноември 2016 [2016/2952(RSP)]. Достапно на: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0442+0+DOC+XML+V0//EN>.

¹²Види: Декларација, состанок на претседателите на политичките групи на Европскиот парламент со Европскиот форум за попреченост, Брисел, 5 јуни 2013 година. Достапно на: < https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/swoboda_disabilities_declaration_en_130606.pdf >

¹³Резолуција на Европскиот Парламент за жените со хендикеп Декември 2013, 2013/2065(INI). Достапно на: < <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2FTA%2BP7-TA-2013-0579%2B0%2BD0C%2BXML%2BV0%2F%2FEN&language=EN> >

¹⁴Резолуција на Европскиот парламент од 2 февруари 2017 година за интегриран пристап кон спортската политика: добро управување, пристапност и интегритет [2016/2143 (INI)]. Достапно на: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0012_EN.html?redirect

¹⁵Види: Декларација за заштита на правата и достоинството на лицата со посебни потреби, „Службен весник на РМ“ број 50, 28 јули 2003 година. Достапно на: <<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/94E66D528301B3469BD4ED2C440917ED.pdf> >

Во 2019 година на иницијатива на ИППГ за правата на лицата со хендикеп, Собранието донесе „Декларација за политичко учество на граѓаните со попреченост“¹⁶. Со Декларацијата, македонскиот Парламент повикува на афирмирање на учеството и застапеноста на граѓаните со попреченост, вклучувајќи го и учеството на жените со попреченост во политичките и јавните процеси; ги повикува политичките партии да ги препознаат граѓанските и политичките права на граѓаните со попреченост и да обезбедат нивно вклучување; ја поттикнува институционалната поддршка на граѓаните со попреченост за развој на нивната политичка кариера и обезбедување еднакви можности за граѓанско образование и обука за политичка надградба за граѓаните со попреченост;

2.1 Политики за вклученост на лицата со хендикеп и обезбедување на пристапност

Принципот и правото на пристапноста, кои имаат хибриден карактер, вклучувајќи го и соодветното приспособување како правен институт, претставува предуслов за остварување на правата на заедницата со хендикеп.

ЕП и Парламентот на Обединетото Кралство и на Израел даваат позитивни одговори за нивните политиките од аспект на пристапноста, но со различен опфат (Види: Табела П1).

ЕП посочува дека нивната политика е заснована на принципите на недискриминација и инклузивност, вклучувајќи ја можноста за обезбедување на соодветно приспособување.

Комитетот во препораките за ЕУ¹⁷ посочува дека: ЕП го зголемил својот буџет за една третина наменет за „Специфични мерки за поддршка на лицата со хендикеп“ во период од две години (од 655 илјади евра во 2017 г. на 876 илјади евра во 2019 г). Буџетските средства се наменети за персоналот со хендикеп, а поврзани со регрутирање и вработување на лица со хендикеп во службите на ЕП, трошоци за соодветно приспособување, средства наменети за практиканти со хендикеп, како и средства за посетителите со хендикеп во ЕП.

Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека немаат политика, но имаат упатство за обезбедување на пристапност кое се однесува како на вработените, така и на надворешните посетители и учесници во програмите што ги нуди самиот парламент.

Во овие две земји се предвидени и буџетски средства наменети за поддршка на проекти, програми за лицата со хендикеп (Види: Табела П 1.1). За разлика од ЕП каде постои процес со претходно идентификување на потребите на лицата со хендикеп, во Парламентот на Обединетото Кралство постои поширока мрежа на одделенија кои имаат буџетски средства за обезбедување на инклузивност во секоја парламентарна служба. Во Домот на Лордовите, исто така, се обезбедени и средства на подигнување на јавната свест преку теренска работа. Од материјалите и видеото кое го има посочено Парламентот на Израел, може да се увиди е обезбедена целосна функционална пристапност со можност за соодветно приспособување за граѓаните со хендикеп¹⁸. Постоечката законска регулатива во Израел, во детали го обработува правото на пристапност како и прилагодувањата кои мора да ја обезбедат сите институции вклучувајќи го и парламентот и судовите¹⁹. Парламентот покрај обезбедената целосна функционална пристапност има изработено и водич за соодветно приспособување, како и разработени процедури за начинот на остварување на ова право од страна на граѓаните со и без хендикеп.

¹⁶Види: Декларација за политичко учество на граѓаните со попреченост, „Службен весник на РСМ“ број 267, 24 декември 2019 година. Достапно на: <<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/032dcec806e2435b90de68be6195e4de.pdf>>

¹⁷Види: Извештај на Европскиот парламент доставен по барање на ПЕТИ за имплементацијата на КПЛХ од страна на ЕП за 2018. Достапно на: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608830/IPOL_BRI\(2018\)608830_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608830/IPOL_BRI(2018)608830_EN.pdf)>

¹⁸Види повеќе: Видео и печатена форма на материјали за пристапноста на Парламентот на Израел, Достапно на: <<https://main.knesset.gov.il/EN/About/Pages/Accessibility.aspx>>

¹⁹Види повеќе: Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп, Поглавје Д, Соодветна застапеност на лицата со хендикеп, Достапно на: <<https://private.disabilityin.org/global/israel/>>

П1. Дали вашиот парламент има политики за пристапност? Доколку да, кои се опфатени со политиката за пристапност (на пример, парламентарците, вработените во службите на парламентот, посетителите на парламентот, учесниците во програмите кои ги нуди парламентот и сл.?)

МК	НЕ
ЕУ	Политиката на Европскиот парламент се заснова на принципите за недискриминација и инклузија, во согласност со Конвенцијата на ООН за правата на лицата со хендикеп. Политиката е применлива за сите. Онаму каде што пратениците и вработените со хендикеп наидуваат на бариери при извршувањето на своите должности, се преземаат мерки за соодветно приспособување со цел да се овозможи отстранување или надминување на овие бариери. Парламентот, исто така, активно се обидува да ја зголеми свеста за придонесот на лицата со хендикеп и предностите на позитивен пристап, со цел да се избегнат негативните стереотипи и перцепции.
ИЗ	Согласно законот за еднакви права за граѓаните со хендикеп, секоја институција мора да има политики за обезбедување на пристапност и соодветно приспособување како во поглед на физичката пристапност така и од аспект на услугите и комуникацијата. Во 2019 г. , е изработена брошура за процедури за пристапност во Кнесет, во координација со различните одделенија на Кнесет. Брошурата е дистрибуирана до сите вработени со цел понатамошно унапредување на пристапноста во организацијата и примената на важечките закони и регулативи.
ЧЕ	Не, нема политика за пристапност во нашиот парламент.
ОК	Да, има упатство за пристапност во кое се опфатени сите што работат или го посетуваат Парламентот. Пратениците, училишните групи кои ја посетуваат парламентарната служба за образование и сл. Сите посетители и учесници во програмите што ги нуди парламентот се опфатени со ова упатство.
СЛ	Види П 4.1

П1.1. Дали парламент има фонд наменет за поддршка на проекти, програми и активности кои се насочени кон лицата со хендикеп? Ако да, кои се критериумите за пристап до овој фонд?

МК	НЕ
ЕУ	Постојат голем број финансиски инструменти за поддршка на лицата со хендикеп. Постои формален процес на препознавање на хендикеп којшто мора да се заврши за да се квалификува за овие инструменти.
ИЗ	Да. Политиката на парламентот е регулирана согласно Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп, каде во детали се опишани стандардите и обврските на јавните и приватните институции во поглед на обезбедување на пристапност за лицата со хендикеп. Парламентот дополнително има изработено водич за соодветно приспособување со процедури за негово остварување.
ЧЕ	Канцеларијата на Долниот дом на пратеници нема програма или проект насочен кон поддршка на лицата со хендикеп.
ОК	Постои тим за разноликост и инклузија којшто ја води оваа агенда во секој парламентарен оддел. Таков тим има и Домот на лордовите.
СЛ	Нема информации.

Ако се погледнат одговорите и на другите парламенти, ќе се согледа дека истите се свесни за принципот на пристапност. И покрај тоа што не посочуваат дали имаат или не конкретни политики по ова прашање, може да се увиди дека сите користат различни елементи за да им овозможат на граѓаните со хендикеп поголема пристапност.

Пристапноста како дел од принципите на политиките е посочена од три парламента. Она што е доста позитивно кај Парламентот на Обединетото Кралство и ЕП е тоа што имаат обезбедено финансиски средства за соодветно приспособување за вработените со хендикеп, лицата посетители или пратениците со хендикеп. И покрај тоа што нема конкретна информација за политиките во самиот Парламент на Израел, видео-материјалот и водичот прикажува дека парламентот многу вложил во обезбедување на целосна пристапност за сите граѓани со оневозможност.

Парламентот на Израел покрај обезбедената функционална пристапност дополнително обезбедува голема палета сервиси за соодветно приспособување, што е позитивен пример за тоа како една институција води сметка за обезбедувањето на правото на пристапност на секое ниво. Значајно е тоа што во овие парламенти се води сметка за спроведување на институт на соодветно приспособување, при што пратениците и вработените со хендикеп кои покрај функционалната пристапност наидуваат на бариери при извршувањето на своите должности, од страна на парламентите се преземаат мерки за соодветно приспособување. Во поглед на практиките на ниво на Израел мора да посочат обврските кои ги има државата преку донесениот *lex specialis* Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп на линија со Конвенцијата.

Парламентите генерално преземаат мерки за обезбедување на пристапноста, но без да имаат системски пристап. Голем дел од парламентите принципите за пристапност не им се дел од стратешките документи и немаат водичи за обезбедување на соодветното приспособување.

2.1.1 Политика/политики за вклучување на лицата со хендикеп во парламентарниот живот

Од клучно значење за самите парламенти е учеството и вклученоста на самите лица со хендикеп, било да станува збор за пратеници или како дел од службите на самиот парламент. Ова е еден од водечките принципи во Конвенцијата, кој рефлектиран низ член 29 се однесува како на политичко учество, така и за вклученоста на лицата со хендикеп во службите на парламентот. Концептот на вклученост и ангажираност на самите лица со хендикеп е тесно поврзан со нормите и стандардите, како и со верувањата кои постојат во самата држава. Во овој процес од големо значење е и обврската за собирање на податоци и евиденцијата за застапеноста и вклученоста на лицата со хендикеп (член 31). Немањето на статистика, но и самиот отпор од страна на лицата да се идентификуваат како лица со хендикеп укажува дека постоечките вредности кои се промовираат во земјите не се во духот на Конвенцијата. Комисијата за еднаквост и човекови права во Велика Британија посочува дека ставовите се клучно прашање во заедницата затоа што „доказите сугерираат дека негативните ставови на јавноста имаат големо влијание врз потенцијалните политички кандидати со хендикеп“.²⁰

²⁰Види повеќе: Извештај „Измазнување на патот за лицата со хендикеп кон политиката 2015 Комисија за еднаквост и човекови права - Велика Британија, 2015, Достапно на: < <https://www.equalityhumanrights.com/en/file/4661/download?token=PII5W6zL>>

На прашањата, дали парламентите имаат парламентарец/ка со хендикеп (Види: Табела П1.2) и дали имаат вработено лица со хендикеп во службите ((Види: Табела П1.2), одговорите од парламентите се различни, и истите водат кон индиција дека државите, а и самите институции немаат соодветна рамка за водење на статистика по ова прашање.

Парламентите во Република Северна Македонија и Словенија укажуваат дека немаат информација по ова прашање, како и дека нема ниту вработено лица со хендикеп, ниту имаат избран пратеник со хендикеп. Парламентите во Обединетото Кралство и Чешка, како и ЕП посочуваат дека покрај пратеници со хендикеп, имаат и вработени со хендикеп во парламентарните служби.

Во таа линија се и практиките во Израел. Од Кнесетот посочуваат дека покрај двајца пратеници во сегашниот состав, имаат и вработени со хендикеп. Но, нивните обврски за вработување и вклучување на лицата со хендикеп произлегува од Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп, каде секоја една институција²¹ мора да обезбеди застапеност на лицата со хендикеп, како и да преземе мерки за обезбедување на соодветно приспособување. Согласно Законот, работодавачот може да даде предност на вработување и унапредување на лица со хендикеп кои се квалификувани за соодветната работа или позиција и кои поседуваат квалификации слични на оние на другите кандидати за работното место. Врз основа на дадените одговори, во Собранието на Израел се вклучени 33 лица со хендикеп во различни области, како во администрацијата во Собранието, така и во техничката и угостителската област.

П1.2. Дали вашиот Парламент има пратеник со хендикеп?

МК	Не
ЕУ	Да, неколку.
ИЗ	Во сегашниот пратенички состав има двајца пратеници кои се со хендикеп.
ЧЕ	Да
ОК	Неколкумина, во двата дома на парламентот (Долниот дом и во Домот на лордовите)
СЛ	Нема информации.

П1.3. Дали некое лице со хендикеп е вработено во собраниска служба?

МК	Не
ЕУ	Да
ИЗ	Кнесетот вработува лица со хендикеп многу години. Тоа беше првата јавна институција која директно ангажираше лица со хендикеп, почнувајќи од 2008 година. Во 2016 година, Кнесет го издаде првиот тендер специјално прилагоден за лицата со хендикеп. Во моментот, Кнесетот има 33 постојани вработени со хендикеп (физички и когнитивни) кои работат во различни области, вклучувајќи поштенска работа, техничка поддршка, угостителство, административна работа и вметнување. Исто така, на вработените во Кнесетот и на членовите на Кнесетот со попреченост (привремено или трајно) им е обезбедено соодветно приспособување.

²¹Види повеќе: Закон за еднакви права на лицата со хендикеп, Израел, Достапно на: <https://dredf.org/legal-advocacy/international-disability-rights/international-laws/israel-equal-rights-for-people-with-disabilities-law/>

ЧЕ	Во Долниот дом на пратеници работат 6 лица со хендикеп.
ОК	Да многу, но знаеме дека стапката на изјава е ниска. 7% од вработените имаат хендикеп како процент од оние кои го пополниле прашалникот.
СЛ	Нема информации.

П1.4. На кој начин Парламентот ги охрабрува мажите и жените со хендикеп да аплицираат и да учествуваат во програми коишто ги спроведува Парламентот (граѓански, раководство, стажирање или други јавни програми за обука)?

МК	Нема информации.
ЕУ	Нема информации.
ИЗ	Согласно Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп, секоја институција мора да води сметка за репрезентативноста и застапеноста на граѓаните со хендикеп.
ЧЕ	Немаме таква стратегија.
ОК	Неколку шеми за практиканство и учење и квота за персонал со хендикеп. Постојат 3 квотни места за практиканти со хендикеп. На сите кандидати со хендикеп кои ги исполнуваат минималните критериуми за некоја позиција им се гарантира интервју. За да бидат повикани на интервју, од кандидатот се бара да ги исполни сите суштински критериуми за работното место и да оствари 2 или повеќе бода за секој основен критериум.
СЛ	Нема информации.

Начинот на кој се обезбедува застапеноста и вклученост на лицата со хендикеп во јавните институции во различни држави е различен. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека имаат квотен систем за вклучување на лицата со хендикеп во парламентот како пратеници, но и квотен систем во механизмот на практиканство (Види: Табела П1.4) Парламентот на Израел се повикува на Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп каде што е наведено дека „секоја една институција од 25 вработени и повеќе мора да обезбеди застапеност и репрезентативност на лицата со хендикеп²², додека институциите и фирмите од 100 вработени и повеќе, имаат квотен систем од 3%“. За разлика од овие две земји, ЕП, како и чешкиот, словенскиот и македонскиот парламент не посочуваат на кој начин и дали има мерка со која се охрабруваат и мажите и жените со хендикеп да бидат застапени и вклучени во работата на парламентот.

²²Види повеќе: Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп, Поглавје Д, Соодветна застапеност на лицата со хендикеп, Достапно на: <<https://private.disabilityin.org/global/israel/>>

Во извештајот на Комисија за еднаквост и човекови права во Велика Британија за 2015 г., се посочува дека во 2010 г. Владата на Велика Британија дала предлог Долниот дом на Парламентот да вклучи најмалку 65 пратеници со хендикеп. Во истиот извештај, Комисијата констатирала дека точниот број на парламентарци со хендикеп не е познат бидејќи препораката, Долниот дом да води евиденција и податоци сè уште не е имплементирана. Ниту Парламентот на Велс, ниту Парламентот на Шкотска не водат евиденција. Исто така, Комисијата констатирала дека не е донесена одредба во Законот за еднаквост за политичките партии да објавуваат податоци за различностите на нивните кандидати.²³

Воедно, Комисијата за еднаквост и човекови права, посочува дека во периодот измеѓу 2010 и 2015 г. има значаен напредок при вклучувањето на пратеници со различни основи и тоа: пратениците кои не припаѓаат на белата раса сочинуваат повеќе од 6% од Долниот Дом, што претставува зголемување од 56% во однос на 2010 година; 29% од пратениците се жени – за разлика од 22% во 2010 година. Во Домот на лордовите, 11% од именуваните пратеници од 2000 г. изјавиле дека имаат некоја состојба на хендикеп. Нивниот број е намален во 2015 г., при што четворица пратеници со хендикеп или се пензионирале или ги напуштиле своите места, оставајќи само двајца кои се изјасниле дека се со хендикеп.²⁴

Во 2014 година, шкотската влада поддржала пилот-програма за практиканти со хендикеп во Парламентот на Шкотска. Владата ја поддржала и програмата „Пристап до канцеларија на пратеник“ со цел да се согледаат бариерите во поголем број на области во Парламентот, вклучувајќи ги бариерите на „патот до политичка кариера“. Главниот исход бил изработка на план за бариерите со кои се соочуваат лицата со хендикеп.²⁵

Од шесте парламенти во истражувањето, Парламентот на Обединетото Кралство има квотен систем за лицата со хендикеп. Дополнително парламентот обезбедува и квотен систем за вклучување на лицата со хендикеп низ механизмот на практиканство и стажирање во службите на самиот Парламент. И покрај обврските согласно Конвенцијата, парламентите не собираат податоци и немаат евиденција за вклученоста на лицата со хендикеп во нивниот состав. Само 7% од вработените во Парламентот на Обединетото Кралство се изјасниле дека имаат оневозможност, но сепак парламентот посочува дека мал е бројот на лица кои се изјаснуваат дека имаат некоја состојба на хендикеп.

Покрај примерот со Обединетото Кралство, мора да се истакне и добрата пракса на Парламентот на Израел, каде согласно постоечките закони во државата секоја институција мора да вклучи лица со хендикеп. Праксата во Израел посочува дека покрај политиките во институциите, од големо значење е постоечката законодавна рамка во државата.

Во таа насока со цел да се промовира, но и да се зголеми учеството и застапеноста на заедницата со хендикеп, парламентите неопходно е да покренат и воведат мерки за да се направи направи политичкиот живот привлечен за заедницата со хендикеп (на пример, воведување на квоти во парламентот како пратеници со хендикеп, или квоти за вработување на лица со хендикеп во службите на самиот парламент) или да се донесат мерки за практиканство и стажирање на мажи и на жени со хендикеп во самите парламенти.

²³Види повеќе: Извештај „Измазнување на патот за лицата со хендикеп кон политиката“, 2015 Комисија за еднаквост и човекови права- Велика Британија, 2015, став 9 Достапно на: < <https://www.equalityhumanrights.com/en/file/4661/download?token=PII5W6zL>

²⁴Види: Извештај „Измазнување на патот за лицата со хендикеп кон политиката“, 2015 Комисија за еднаквост и човекови права Велока Британија, 2015, Достапно на: < <https://www.equalityhumanrights.com/en/file/4661/download?token=PII5W6zL>

²⁵Види повеќе: Извештај „Измазнување на патот за лицата со хендикеп кон политиката“, 2015 Комисија за еднаквост и човекови права- Велика Британија, 2015, став 65 Достапно на: < <https://www.equalityhumanrights.com/en/file/4661/download?token=PII5W6zL>

2.2 Ефикасна парламентарна структура

За да може парламентите да ги запазат и да ги зајакнат вредностите на човековите права, демократијата и владеењето на правото, потребно е истите да основаат ефикасни внатрешни структури и механизми кои ќе им овозможат да ги исполнат своите обврски.

Високиот комесар за човекови права на ОН посочува дека во рамките на парламентите треба да се основаат соодветни постојани одбори или тела кои ќе се вклучат во набљудувањето и во оценувањето на спроведување на препораките, особено оние што се поврзани со законодавна реформа²⁶; Во „Основните начела на парламентарен надзор“²⁷ се повикуваат парламентите „да основаат и/или да ги зајакнат своите структури кои ќе овозможат строг надзор врз нивните меѓународни обврски за човековите права“.

Во поглед на промоцијата, унапредувањето и заштитата на правата на заедницата со хендикеп согласно Конвенцијата, парламентите во земјите имаат различни практики (Види: Табела П2). Некои парламенти формираат тела како дел од нивната структура. Некои парламенти имаат неформални групи, кои ги обединуваат претставниците на политичките партии да работат на прашањето на оневозможност а во тесна соработка и координација со ОЛХ.

Во Израел, активностите на парламентот во работата солица со хендикеп претежно се насочени во Центарот за посетители. Чешкиот парламент посочува дека има поткомитети во областа на социјалните прашања и комитети за образование и комуникација кои работат на прашањето за лицата со хендикеп. Во словенечкиот парламент, во работата со лицата со хендикеп се вклучени неколку работни тела: а) Канцеларијата за односи со јавноста, б) Одделението за меѓународни односи, протокол и превод, в) Одделението за аудиовизуелни услуги, г) Одделението за подобрување и одржување на националното собрание.

Во Парламентот на Обединетото Кралство, ЕП и во Република Северна Македонија постојат комбинирани модели.

Парламентот на Обединетото Кралство посочува на постоење на „Парламентарна група на сите партии (The All Party Parliamentary Groups - АППГ) по прашањето на хендикеп, која е меѓупартиска група на членовите на Парламентот од двата дома и ОЛХ во Обединетото Кралство (Disability Right UK)²⁸. Овие групи се формираат по поединечни дијагнози и здравствени проблеми. Покрај оваа група, во прашалникот е посочен и Комитетот за жени и еднаквост²⁹ каде се дебатира по прашањето на хендикеп.

²⁶Види: Navanethem Pillay (2012). Strengthening the United Nations human rights treaty body system. A report by the United Nations High Commissioner for Human Rights, јуни 2012 г., стр. 85. Достапно на: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/HRTD/docs/HCRptTBStrengthening.pdf>

²⁷Види: Парламентарно собрание при СЕ, Резолуција 1823, 201, Достапно на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18011&lang=EN>

²⁸Види: Парламентарната група на сите партии, Достапно на: <https://www.disabilityrightsuk.org/policy-campaigns/all-party-parliamentary-disability-group-appdg>

²⁹Види: Комитет на жени и еднаквост, Парламент на Велика Британија Достапно на: <https://committees.parliament.uk/committee/328/women-and-equalities-committee/>

Во ЕП постои комбиниран модел и постојат повеќе субјекти и тела, како: а) Интерпартиска група по прашањето на хендикеп³⁰ и б) Биро на Парламентот³¹ (управно тело кое се состои од претседател и потпретседатели) и во него постои група на високо ниво за родова еднаквост и разноликост; в) Парламентарниот комитет за петиции, Комитетот за вработување и граѓански слободи кои се дел од рамката за мониторирање на Конвенцијата, г) Одделението за еднаквост, вклученост и разновидност како дел од Генералниот директорат, д) Група за поддршка по прашањето на хендикеп која ги претставува членовите на персоналот со хендикеп и лобира врз администрацијата по прашањата од интерес за лицата со хендикеп.

Поголем дел од парламентарните комитети при ЕП во својата работа го опфаќаат прашањето на оневозможност. Согласно нивните мандати, активностите им се движат од тематски извештаи и мислења, до специфични предлози за законодавни измени и дополнувања, јавни расправи и надзор на спроведување на одредбите од Конвенцијата од страна на земјите, до расправа за прекршувања на индивидуалните права на граѓаните со хендикеп. Овие комитети имаа обврска да изработат план на дејствување во делокругот на своето работење, а со цел унапредување на правата на лицата со хендикеп.³²

Во Парламентот на Израел има раководител на одделение/координатор за пристапност, кој е задолжен Парламентот да биде пристапен за лицата со хендикеп, вклучувајќи ги и услугите кои се обезбедуваат на ниво на институцијата. Согласно регулативата, член 91, став 4 се претпочита ова лице да е лице со хендикеп.³³ Оваа служба се состои од неколку одделенија кои вклучуваат правна служба, надворешни експерти по прашањето на функционална пристапност и пристапност до услуги, служба за човечки ресурси кои се грижат за обезбедувањето на соодветни услови за вработените со хендикеп. Работата на советникот и самата служба е да ги советуваат останатите служби во Кнесет за ефикасно спроведување на обврските од законот, како и да воведат нови иновации. Ваквата поставеност во израелскиот парламент произлегува од Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп, според кој „секоја јавна организација/ институција што обезбедува услуги и има 25 или повеќе вработени мора да назначи „еден од своите вработени како советник за пристапност“.

Во македонскиот парламент, исто така, дејствуваат повеќе работни тела. ПИ дејствува како посебна организациска единица во Службата на Собранието, кои спроведуваат различни активности, а во кои се вклучени и лицата со хендикеп. Во поглед на работните тела во Собранието постојат неколку комисии како: Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот, Комисијата за труд и социјална политика, како и Комисијата за здравствена заштита, Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените и други кои во зависност од иницијативите некогаш го отвораат и прашањето на оневозможност. Покрај формалните механизми и работни тела, по примерот на ЕП и Обединетото Кралство, постои и неформален механизам ИППГ за правата на лицата со хендикеп (ИППГ) кој во соработка со ОЛХ исклучиво работи на прашањето на оневозможност и доследна имплементација на Конвенцијата.

³⁰Види повеќе: Интер група по прашањето на хендикеп, Достапно на: <http://www.edf-feph.org/disability-intergroup-european-parliament>

³¹Види: Биро на ЕП, Достапно на: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-bodies>

³²Види: Насоки за дејствување на Парламентарните комитетите при ЕП, Достапно на: <http://edf-feph.org/toolkits-meps>

³³Види повеќе: Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп, параграф 91, став 4 Достапно на <https://www.aisrael.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/Regulations.pdf >

П 2. Кои субјекти во вашиот Парламент се вклучени во работата со лица со хендикеп (на пр., комитет / комисија, меѓупартиска парламентарна група, неформална група / клуб на пратеници, оддел / единица во собраниската служба итн.)? Ве молиме, слободно проширете ја листата.

МК	Интерпартиската парламентарна група за правата на лицата со попреченост (ИППГ) и Парламентарниот институт (Посебна организациска единица во Служба на Собранието).
ЕУ	Бирото на Парламентот (раководно тело кое се состои од претседател и потпретседатели) има група на високо ниво за родова еднаквост и разноликост, која е многу активна во однос на прашањето на хендикеп. Парламентот е, исто така, член на ЕУ-рамката за следење на усогласеноста со Конвенцијата, каде се спаѓаат и комитетите за вработување, граѓански слободи и петиции. Одделение за еднаквост, инклузија и разноликост, кој е дел од Генералниот директорат за персонал, вклучува сектор за хендикеп за справување со сите прашања поврзани со хендикеп. Постои активна Група за поддршка која ги претставува членовите на персоналот со хендикеп и лобира во администрацијата за прашања од интерес на овие членови на персоналот.
ИЗ	Во рамките на Парламентот, согласно Законот за еднакви права на граѓаните со хендикеп, има координатор / советник по ова прашање кој ги координира активностите на ниво на цела институција и им дава совети на службите нивните услуги да бидат пристапни за лицата со хендикеп. Се претпочитува ова лице да е лице со хендикеп (согласно регулативите) Воедно, тоа лице ги информира службите за нивните обврски согласно Законот и работи со нив за усогласување на нивните политики со законските обврски. Покрај тоа, други професионалци му помагаат на координаторот, како во областа на пристапноста така и во развивање и обезбедување на упатства за различните оддели во парламентот. Воедно овој советник со неговата служба прават и надзор на спроведувањето на обврските од страна на службите. Покрај координаторот, во службата има и служба за човечки ресурси кои се насочени кон обезбедување на потребите на вработените лица со хендикеп, правна служба која го следи законодавството и иницира проекти и промени. Во оваа служба има ангажирано двајца надворешни советници за професионална пристапност од кои еден е специјалист за структурна и функционална пристапност и еден специјалист за пристапност до услуги. Бидејќи полето за пристапност е сложено, опфаќа многу прашања и постојано се ажурира - и од аспект на законодавството и од технологијата - ова прашање бара посветеност и големо внимание. Затоа се препорачува барем еден вработен да работи исклучиво на пристапноста, така што тој или таа може да и го посвети сето свое време и внимание на оваа тема, па дури и да се специјализира и да се развива во оваа област
ЧЕ	Постојат поткомитети за социјални услуги и за лица со хендикеп кои се занимаваат со ова прашање како резултат на законодавниот процес. Секторот за комуникација и образование нуди услуги за лицата со хендикеп како дел од своите активности, екскурзии за пошироката јавност, симулации, едукативни семинари.

<p>ОК</p>	<p>Постојат APPGs за специфичен хендикеп: 22qq11 синдром; Стекнати повреди на мозокот; Социјална грижа за возрасни; Стареење и постари луѓе; Алергија; АДХД; Аутизам; Аксија Спондилартритис; Загуба на новороденче; Продолжување на мочниот меур и дебелото црево; Рак на крв; Тумори на мозок; Рак на дојка; Рак; Комплексни потреби на крајот на животот; Деменција; Дијабетес; Попреченост; Дислексија и други специфични тешкотии во учењето; Диспраксија; Нарушувања во исхраната; Ендометриоза; Епилепсија; Опрема за деца со посебни потреби; Хемофилија и контаминирана крв; Здравје; ХИВ и СИДА; Хоспис и грижа за крајот на животот; Попреченост во учењето; Здравје на црниот дроб; Маларија и занемарени тропски болести; Ментално здравје; Болест на моторните неврони; Мултиплекс склероза; Мускулна дистрофија; Мијалгичен енцефаломиеелитис (МЕ); Дебелина; Рак на јајници; Персонализирана медицина; Предвремено родени и болни бебиња; Радиотерапија; Здравје на дишењето; Сепса; Српеста клетка и таласемија; Специјални образовни потреби и попречености; Говорни и јазични тешкотии; Трансплантација на матични клетки; Туберкулоза; Програма за закрепнување во дванаесет чекори за зависност; Васкуларна и венска болест; Здравје на жените; Здравје на младите.</p> <p>Имаме комитет за жени и еднаквост каде што се дебатираат и се развиваат правата на лицата со хендикеп.</p>
<p>СЛ</p>	<p>НКанцеларија за односи со јавноста на Националното собрание. Оддел за меѓународни односи, протокол и превод. Аудиовизуелни услуги на националното собрание, Оддел за подобрувања и одржување на Националното собрание, Канцеларија за односи со јавноста на Националното собрание</p>

Поради сè уште застапениот медицински пристап кон прашањето на хендикепот, парламентите преку воспоставените работни тела настојуваат да се приближат до социјалниот модел кон прашањето на хендикеп. Но, она на коешто треба да се внимава е фактот дека, прашањето на оневозможеноста и имплементацијата на Конвенцијата е многу повеќе од само обезбедување на пристапност или обезбедување на одредени бенефиции само за одредена дијагноза. Во таа линија секој национален парламент, а со оглед на опфатот на Конвенцијата, треба да востанови пракса да секое работно тело има обврска во секој делокруг на работа го инкорпорираат прашањето на оневозможност и одредбите од Конвенцијата.

Парламентарците низ самите комитети освен преку учество во дебати и вклучување во активно застапување во име на поединци и/или групи, имаат на располагање палета на механизми што можат да ги користат за подигнување на свеста за прашањата за човековите права за заедницата со хендикеп. Овие механизми можат да бидат алатки за обезбедување информации за прашања поврзани со правата на заедницата со хендикеп, за разјаснување на владината политика и за привлекување внимание по прашањето како и за подигнување на јавната свест.

Како дел од институционалната рамка за мониторинг на Конвенцијата во рамките на ЕП, Парламентарниот Комитет за петиции (PETI) извршува специфична улога во име на ЕП за заштита на правата на заедницата со хендикеп согласно член 33 од Конвенцијата. Мандатот на PETI се однесува како на заштита и имплементација на правата од Конвенцијата од страна на земјите членки при спроведувањето на законите но и пошироко, во смисла на усогласеноста од страна на институциите на ЕУ, во која било од нивните функции со Конвенцијата.³⁴

³⁴Види: Извештај на PETI, ЕП, Достапно на <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9wik7m1c3gyxp/vh7ykb9uyyу>

заедничкиот комитет за човековите права е типичен пример за специјализиран модел на одбор за човековите права (ЈЦХР).³⁵ Со својата работа започна во 2001 година и се состои од 12 члена, кои подеднакво доаѓаат од редовите и на Долниот дом и од редовите на Домот на лордовите. ЈЦХР настојува да има по двајца до тројца наменски правни советници со експертиза за човековите права кои своите услуги им ги даваат на членовите на ЈЦХР. Формалниот делокруг на комитетот е особено широк и опфаќа прашања поврзани со човековите права во Обединетото Кралство, со исклучок на поединечните случаи. Меѓу другите активности, комитетот: – врши темелна проверка на реакцијата на извршната власт по пресудите на Судот врз основа на критериумите поставени од ЈЦХР; на пример, барањето владата да состави детален план за своите реакции во рок од четири месеци и да донесе конечна одлука како да се поправи неспоивоста во рок од шест месеци; врши тематски истраги за прашања за кои постои причина за загриженост за човековите права, барајќи докази од широк опсег на групи и поединци кои располагаат со соодветни искуства и интереси; и селективно го набљудува придржувањето на Обединетото Кралство до неговите меѓународни обврски за човековите права согласно договорите на ОН за човековите права.

Заедничкиот комитет за човекови права³⁶ при Обединетото Кралство има покренато истраги за пристапот на лицата со потешкотии во образованието во 2007 г. Комитетот дава препораки и забелешки, вклучително и поднесува барање Обединетото Кралство да ја ратификува Конвенцијата без резерви. Во 2011 г. Заедничкиот комитет за човекови права покренал истрага за спроведување на правото на независно живеење на лицата со хендикеп, согласно член 19 од Конвенцијата.

Во помал број земји, постојат и неформални групи. Таква е Интерпартиската група по прашањето на оневозможност при ЕП, Парламентарната група по прашањето на хендикеп во Обединетото Кралство, како и Интерпартиската парламентарна група за правата на лицата со хендикеп – ИППГ. Овие групи се координирани од ОЛХ следејќи го начелото „Ништо за нас – без нас“. Во Обединетото Кралство тоа е Групата по прашањето на хендикеп, на ниво на ЕУ- Европскиот форум по прашањето на хендикеп, а во РСМ координацијата ја води Полио Плус. За разлика од Обединетото Кралство и ЕУ, каде организациите се финансиски поддржани од страна на Владите, работата на ИППГ во Република Северна Македонија е без поддршка од Владата.

Од 2003 г., на иницијатива на Полио Плус – Движење против хендикеп, се формираше Интерпартиската парламентарна група за правата на лицата со хендикеп – ИППГ. Во овие изминати 17 години, во Собранието, групата дејствува како неформална група составена од пратеници од сите политички партии. Нејзината главна улога е да ги артикулира потребите на лицата со хендикеп во законодавниот дом, пред претставници на извршната власт, како и да го вклучи во главните текови прашањето на хендикеп.

По предлог на ИППГ, Собранието во 2003 г. усвои Декларација за заштита и унапредување на правата на лицата со хендикеп.

По предлог на ИППГ, а во соработка со Полио Плус и Делегацијата на ЕУ во Скопје, во 2006 година беше обезбедена поддршка на Парламентот за поставување на платформи, обезбедување на рампи како и обележување на паркинг места за лицата со хендикеп.

³⁵ Видете ја интернет-страницата на ЈЦХР на <https://committees.parliament.uk/committee/93/human-rights-joint-committee>

³⁶ Види: Човековите права и парламентите, Прирачник за вработените и членови на парламентите, Вестминстер Конзорциум, 2011 Достапно на: < <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=7B0B2D39-F3EC-4724-B797-C3CB68C51B57> >

По предлог на Полио Плус и членовите на ИППГ беше изработен системски закон за правата на лицата со хендикеп. Пратениците заедно со лицата со хендикеп одлучија да излезат на терен и да ја покренат првата граѓанска иницијатива за донесување на системски закон. Наместо потребните 10.000 потписи, на граѓанската иницијатива дадоа поддршка со официјални потписи 19.875 граѓани. Во 2006 г. Собранието по доставениот предлог-закон, акламативно ја изгласаа потребата од донесување на ваков закон.

ИППГ активно лобираше и застапуваше преку кампањите „Конвенција сега“ на Полио Плус, а издејствуваа ратификување на Конвенцијата без никакви резерви.

Низ овие 17 години, ИППГ има поднесено повеќе од 80 иницијативи и амандмани. Во извештајот на ФРА³⁷ за 2019, ИППГ е посочена како позитивен пример за соработка и механизам за промена на законодавството и промоција на обврските од Конвенцијата.

Во 2019 г. на иницијатива на ИППГ беше изработена и акламативно изгласана Декларацијата за политичко учество на граѓаните со попреченост.

И покрај неформалниот карактер, овие групи имаат големо влијание во сензибилизацијата по прашањето на хендикеп во самиот Парламент, како и за промена на јавната свест, но и за покренување на иницијативи за имплементирање на обврските од Конвенцијата. Овие групи се добар механизам за влијание и за промена на политичката култура во самите политички партии и вклучување на одредбите од Конвенцијата во делокругот на нивните политички програми.

Парламентите имаат различна пракса во поглед на унапредувањето на правата на лицата со хендикеп и воспоставување на парламентарна структура која ефикасно ќе ги инкорпорира обврските од Конвенцијата. По голем дел од парламентарните комитети при ЕП во својата работа го опфаќаат прашањето на оневозможност и истите имаат донесено планови на дејствување во насока на унапредување на правата на лицата со хендикеп, што е добра пракса за вклучување и ангажирање на постоечките структури во парламентите да го инкорпорираат прашањето на хендикеп во делокругот на својата работа.

Дополнително добра е и праксата во Израел со ангажирање на советник и/или координатор со цела служба кој работи и му дава поддршка на Парламентот по прашањето на хендикеп, од аспект на пристапноста до и во објектите, но и до услугите и им обезбедува поддршка на вработените со хендикеп.

Неформалниот механизми (ИППГ во македонскиот парламент, парламентарните групи при Обединетото Кралство како и Интерпартиската група при ЕП) се добар пример за заедничко дејствување на ОЛХ со самите пратеници, кои го артикулираат нивниот глас низ собраниските седници и лобираат и застапуваат за нивните права.

Проблем кај овие механизми претставува поддршката за ОЛХ која кај овие механизми ја обезбедуваат целата техничка, експертска и правна поддршка.

³⁷Види повеќе: Извештај на ФРА за основните човекови права во Република Северна Македонија за 2019, Достапно на: < <https://fra.europa.eu/en/country/north-macedonia> >

2.2.1 Поддршка на парламентарците за прашањата поврзани со Конвенцијата

За ефикасна работа и функционалност на парламентите од големо значење е ефикасноста и стручноста на службите. Во рамките на парламентите се носат различни стратешки документи со кои се уредуваат различните прашања во поглед на секторското дејствување, како и внатрешната и надворешната комуникација. Гледано од аспект на Конвенцијата, сите акти кои се однесуваат на внатрешната организација неопходно е да бидат усогласени со Конвенцијата, а истите е неопходно да ги регулираат начините за регрутирање, вработување и ангажирање на лицата со хендикеп во различните сектори.

Во тој контекст на поставеното прашање за обезбедување на обука на службите, секторите или посебните организациски единици во парламентот по прашањето на хендикеп (Види: Табела П2.1), три (3) парламенти одговориле потврдно, додека три (3) парламенти даваат негативен одговор.

Во обуките кои ги спроведувале парламентите на Обединетото Кралство, на Израел и ЕП, биле и се вклучуваат службите кои се во „првите редови“ во комуникација со надворешните лица. Темите за кои се обучуваат лицата од службите и во трите парламенти се поврзани со обезбедување на пристапност и соодветно приспособување на посетителите со хендикеп, пристап и комуникација со истите.

Во Парламентот на Обединетото Кралство од специјализирана агенција обезбедуваат обука „online“ до која може да пристапат сите вработени и истата се однесува за пристап и комуникација со лица со хендикеп. Во израелскиот парламент, согласно постоечките Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп и обврските за усогласувања за пристапност до услугите 5773-2013³⁸, сите вработени во службите во јавните институции, вклучувајќи ги и судовите, имаат обуки по прашањето на пристапноста, соодветното приспособување, пристапот до услугите, вклучувајќи ја етиката и комуникацијата со лицата со хендикеп. Согласно законските обврски, секој вработен мора да помине обука по прашањето на хендикеп, како и новите иновации или технологии кои се применуваат за пристапност до услугите. Службите кои вработуваат повеќе од 25 луѓе се обврзани да изготват план за обуки, која се одобрува од Комисијата за еднакви права на лицата со хендикеп која дејствува во рамките на Министерството за правда.³⁹

П2.1. Дали вработените во собраниската служба добиле основна обука за правата на лицата со хендикеп, вклучувајќи соодветна и правилна употреба на јазик? Ако да, кој ја организираше и спроведе обуката (универзитети, граѓански организации, специјализирани едукатори, итн.)?

МК	Не
ЕУ	Членовите на персоналот ангажирани за прием на посетители во Собранието добија основна обука за пристапност, од специјализирана компанија.

³⁸Види повеќе: Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп, параграф 90 Достапно на <https://www.aisrael.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/Regulations.pdf>

³⁹Види повеќе: Комисијата за еднакви права на лицата со хендикеп, Достапно на: <https://www.gov.il/en/departments/about/about_the_commission>

ИЗ	Сите вработени поминуваат општа обука на тема пристапност, а вработените кои се директни даватели на услуги (водичите на Центарот за посетители, лица, членови на гардата на Кнесет) добиваат дополнителна обука во специјално скроена работилница.
ЧЕ	Не
ОК	Да, целиот персонал кој работи во одделението за прием и комуникација има обука за прашања поврзани со хендикеп и правилен избор на јазик. Постои обука преку интернет за прашањето на хендикеп до која може да пристапат сите вработени, а која е дизајнирана од специјализирани едукатори.
СЛ	Нема информации.

Два парламента не даваат информација за тоа дали луѓето вклучени во работата со лицата со хендикеп учествувале во специјализирани обуки или имаат претходно искуство при работа во ова поле (Види: Табела П2.2) Останатите четири парламенти (Собранието во РСМ, Парламентот на Обединетото Кралство, на Израел, како и на Чешка), посочуваат дека одредени лица во различни сектори низ парламентарните служби добиваат различни обуки. Македонскиот парламент посочува дека се организирана тематска обука во 2019 г. за членовите на ИППГ по прашањето на политичкото учество на лицата со хендикеп, која ја спровела Полио Плус со поддршка на ОБСЕ. Парламентот на Израел укажува дека се обезбедува специјализирана обука за лицата кои ги опслужуваат посетителите со хендикеп во Парламентот, но и за сите вработени во различни служби согласно нивната регулатива.

П 2.2. Дали некои од луѓето вклучени во работа со лицата со хендикеп учествувале во специјализирани обуки или имаат претходно искуство при работа во ова поле? Ако да, кој ги организираше и спроведуваше обуките (универзитети, граѓански организации, специјализирани едукатори, итн.)? Кој учествуваше на обуките (пратеници, вработени, туристички водичи, итн.)?

МК	Пратениците од ИППГ присуствуваа на обука на тема „Политичко учество на лица со хендикеп“ поддржана од ОБСЕ и Полио Плус во март 2019 година.
ЕУ	/
ИЗ	Да. Согласно обврските од законската регулатива, одредени лица во службата добиваат специјализирани обуки по одредени прашања поврзани со пристапноста и услугите кон лицата со хендикеп
ЧЕ	Канцеларијата на Долниот дом на пратеници има вработени на работни места кои одговараат на нивните способности и медицинска подготвеност според медицинскиот извештај издаден од давател на здравствена заштита при работа.
ОК	Да, туристички водичи, новите пратеници кои се избрани на секои избори. На последните избори специјализирана група беше обучена за да им помогне на пратениците со хендикеп во однос на пристапноста. Имаме добротворни организации кои нè советуваат како најдобро да соработуваме со групи на лица со хендикеп, на пример, со разновидни невролошки состојби.
СЛ	Нема информации.

Слично како и во Израел и во Парламентот на Обединетото Кралство се организираат обуки за водичите кои организираат тури низ собранието, обуки за лицата кои даваат поддршка на пратениците со хендикеп. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека соработува со организации кои ги советуваат како да соработуваат со лица со различна состојба на хендикеп. Во поглед на организаторите и спроведувачите, на самите обука, парламентите во Република Северна Македонија и во Обединетото Кралство посочуваат дека за тоа соработуваат со различни организации на лица со хендикеп.

Парламентот треба да биде пристапен за заедницата со хендикеп, без разлика дали лицето со хендикеп ќе дојде како посетител, на средба со пратеникот, ќе биде пратеник или дел од службата на парламентот. Како по примерот на Обединетото Кралство и ПИ во македонското собрание обезбедува обуки за новите пратеници, обуки по различни прашања и доставува различни анализи по барање на пратениците. Со цел да се постигне поголема кохерентност и разбирање на сеопфатноста на Конвенцијата, неопходно е во нивните годишните планови, програми и обуки да биде вклучено и прашањето на хендикеп.

Секако примерот на Израел е доста солиден и од аспект на обезбедување на системска и континуирана обука за сите вработени, па дури и за волонтерите за обезбедувањето на функционална пристапност и начин на обезбедување на соодветното приспособување. Сепак покрај овие тематските области неопходно е да се организираат и системски обуки за самите пратеници, како и правните служби кои даваат поддршка на пратениците на различни теми и области кои ги покрива самата Конвенција, како на пример пристап до инклузивна еднаквост или темата за независен живот на заедницата со хендикеп.

Стручните служби во парламентите немаат системски пристап кон обезбедување на соодветна наобразба за обврските кои произлегуваат од Конвенцијата, со исклучок на Обединетото Кралство и Израел. Праксата посочува дека најголем дел од службите во парламентите имаат ад хок обуки за стручните служби, со исклучок на Израел каде ова прашање е регулирано преку закон. Соработката на парламентите со ОЛХ е ад хок, во зависност од настаните и активностите кои се планираат да се спроведат. Низ парламентите не постои системски пристап за подигнување на познавањата на самите пратеници и правни служби по различни области и теми од Конвенцијата.

2.3. Комуникација пристапна и разбирлива за сите

Кога парламентите развиваат различни протоколи за комуникација, од големо значење е усвојувањето на универзален пристап од самиот почеток кој ќе обезбеди пристап до информациите, но, исто така, ќе обезбеди и поголема транспарентност на институцијата. Во таа насока, третиот сет прашања во анализата е токму околу пристапноста на информациите и практиките кои ги имаат воспоставено парламентите.

На прашањето (Види: Табела ПЗ), Дали парламентите имаат стратегија за комуникација, што го опфаќа и прашањето на комуникација и контакт со лицата со хендикеп, од четирите (4) парламенти само парламентот на Обединетото Кралство и на Израел посочуваат дека имаат таква стратегија или регулатива во која се опфатени и лицата со хендикеп.

Во спроведувањето на надзорната улога на одборот на Долниот дом се обезбедува соодветно приспособување за лицата со хендикеп кои се пријавиле како сведоци.⁴⁰

Регулативата во Израел ја разработува во детали обврската за обезбедување на пристапот до услуги кои ги обезбедува секоја институција, вклучувајќи го и Парламентот.

За потребите на Парламентот е изработен водич во кој се објаснети сите елементи, вклучувајќи ги комуникациските услуги и опрема која може да се обезбеди за лицата со сензорен хендикеп, како и на лицата со физички, интелектуален и психосоцијален хендикеп.

⁴⁰Види: Водич за сведоци кои даваат писмени или усни докази до одборот на Долниот дом на Комитетот Достапно на: < <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/witnessguide.pdf> >

Паралелно, Парламентот на Израел има изработено и видео алатка во која се објаснети сите услуги и елементи на соодветно приспособување кои можат да им се овозможат на лицата со различна состојба на хендикеп.

П 3. Дали вашиот Парламент има стратегија за комуникација што вклучува контакт со лицата со хендикеп?

МК	Не
ЕУ	Нема специфична стратегија
ИЗ	Согласно постоечката регулатива, секое одделение има обврска да изработи план за пристапност и комуникација со лицата со хендикеп. Ревизијата на истите се прави од страна на Комисијата за еднакви права на лицата со хендикеп.
ЧЕ	Работиме на стратегија за комуникација во која ќе бидат вклучени лицата со хендикеп
ОК	Да, имаме стратегија која вклучува и контакт со лица со хендикеп
СЛ	НВиди П 4.1.

Во поглед на промоцијата на активностите и проектите и активности кои ги презема парламентот и како истите ги интегрираат лицата со хендикеп (Види: Табела П3.1), парламентите посочуваат различни пристапи.

Македонскиот парламент посочува дека промоцијата на активностите и информациите ги прават преку социјалните мрежи и интернет-страницата на Парламентот. ЕП посочува дека ги користат стандардните комуникациски канали. Чешкиот парламент посочува на индивидуален пристап и дека информациите ги обезбедуваат по индивидуални барања. Словенечкиот парламент обезбедува толкување на словенечки знаковен јазик на состаноците на работни тела или други настани по претходно барање, обезбедуваат техничка опрема која им овозможува на лицата со оштетен слух да ги следат сесиите во Собранието. Исто така, овозможуваат и куче водич да влезе во Собранието.

Промоцијата на активностите од страна на парламентите, најчесто се прави преку нивните социјални мрежи, интернет-страница и различни материјали кои се исклучиво наменети за лицата со хендикеп. Исто така, голем дел од промоцијата на активностите, парламентите ја прават и преку различни средби, настани само за лица со хендикеп, но и настани и средби со различни категории на лица со хендикеп. Така, на пример, во време на „Недела на Парламентот“, парламентот на Обединетото Кралство соработува со добротворни организации и специјални организации за да ги вклучат лицата со хендикеп.

Добар пример е и праксата на парламентот на Обединетото Кралство, преку која организираат работилници за лица со хендикеп, различна состојба на хендикеп, преку која лицата со хендикеп се запознаваат со улогата, работата на самиот парламент, начините на комуникација, начините за контакт со самите пратеници итн. За овие активности имаат изработено и видеоматеријал и спотови со кои се охрабруваат лицата со хендикеп повеќе да се запознаат и да бидат заинтересирани за работата на парламентот.⁴¹

⁴¹Види повеќе: Видео материјал на парламентот при Обединетото кралство за промоција на активностите на парламентот: „Да те охрабрам тебе за да ги охрабриме другите“, Достапно на: <https://www.youtube.com/watch?v=zp6yt8t2VsY>

Исто така, добра е праксата на Парламентот на Обединетото Кралство кои изработуваат различни материјали и брошури со различна тематика, а во кои се опфатени и лицата со хендикеп. Во 2020 година по повод „Месец на историјата по прашањето на хендикеп 2020“ Парламентот на Обединетото Кралство изработил книга „Твојата приказна – наша историја!“ која содржи приказни за луѓето кои имале влијание врз законите во Обединетото Кралство, а се поврзани со прашањето за хендикеп и човековите права. Интересно е тоа што оваа книга е наменета за возрастна група на деца од 7 до 11 години.⁴²

П 3.1. Како ќе промовирате и ќе обезбедите публицитет за активностите и проектите коишто ги презема вашиот Парламент и кои се наменети за лица со хендикеп?

МК	Ваквите активности редовно се презентираат на веб-страницата на Парламентот и на Фејсбук страницата на Парламентарниот институт.
ЕУ	Нормални канали за комуникација
ИЗ	Сите информации за пристапност на Кнесетот лесно можат да се најдат на официјалната веб-страница. Исто така, официјалната страница на Јутјуб на Кнесетот содржи промотивно видео за пристап до Кнесет.
ЧЕ	Сè се заснова на индивидуален пристап. Активностите и проектите коишто ги спроведуваме се достапни за лицата со хендикеп врз основа на индивидуалните барања.
ОК	За време на парламентарната недела, контактираме со многу различни добротворни организации и специјалистички групи за да ги вклучиме во нашиот Парламент.
СЛ	Од 2002 година, во согласност со Законот за употреба на словенечки знаковен јазик и по претходен договор, Националното собрание им обезбедува толкување на словенечки знаковен јазик на сите поканети на состаноците на работни тела или други настани. Слепите лица можат да влезат во Националното собрание заедно со своите кучиња водичи. Техничка опрема за слух (индукција) за лица со оштетен слух се инсталирани на балконот на Големата сала на Националното собрание и им овозможуваат на лицата со оштетен слух да ја следат сесијата. Во Големата сала и во сите простории за состаноци на Националното собрание има и FM-систем со предавател и четири безжични приемници, кои функционираат само кога конференцискиот систем е вклучен во одредена просторија за состаноци.

Парламентите посочуваат дека нивните материјали не се достапни во формати лесни за читање (Види: Табела П.3.2) со исклучок на Парламентот на Обединетото Кралство и Парламентот на Израел. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека целата нивна литература е направена полесна за разбирање (Види: Табела П3.3). Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека **Документите коишто се креирани во нашиот парламент се достапни за читачите на екранот. Нашата дигитална услуга обезбедува специјализирани читачи на екран и софтвер и специфичен хардвер што не се секогаш компатибилни, но ги подобруваме процесите за да се потврди дека се соодветни за оваа намена. Поновите софтвери имаат опција за автоматско читање на наслови и пишување материјал.**

⁴²Види повеќе: „Твојата приказна – наша историја!“ Парламент на Обединетото Кралство, 2020 Достапно на: < <https://learning.parliament.uk/en/resources/disability-illustrated-book/> >

П 3.2. Дали материјалите за комуникација во Парламентот се достапни во формат лесен за читање?

МК	Не
ЕУ	Не
ИЗ	Веб-страницата на Кнесет е пристапна. Водичот за парламентот е во лесен формат за читање.
ЧЕ	Ја подготвуваме оваа форма.
ОК	Ја направивме целата наша литература полесна за разбирање, така што е подостапна за секого. Претходно имавме лесна за читање литература, но се замени со нов материјал, кој е подостапен за секого без да се наведе дека е лесен за читање.
СЛ	Нема информации.

П 3.3. Дали документите креирани во Вашиот парламент, како што се Word, Excel, PDF и други слични електронски материјали, се достапни на интернет и достапни за читачите на екранот?

МК	Документите се достапни само преку интернет.
ЕУ	Се работи во оваа област, но има уште подобрувања коишто треба да се направат.
ИЗ	Документите кои се креираат се достапни во различни формати.
ЧЕ	Се подготвуваме за онлајн-верзија на видеоматеријал со натпис.
ОК	Документите коишто се креирани во нашиот парламент се достапни за читачите на екранот. Нашата дигитална услуга обезбедува специјализирани читачи на екран и софтвер и специфичен хардвер што не се секогаш компатибилни, но ги подобруваме процесите за да се потврди дека се соодветни за оваа намена. Поновите софтвери имаат опција за автоматско читање и пишување материјал.
СЛ	Нема информации.

Од аспект на родовата застапеност и промоцијата на културата на лицата со хендикеп, при што се бара во промотивните материјали покрај сликите од лица без хендикеп да бидат вклучени и слики од лица со хендикеп, парламентите не поседуваат такви материјали (Види: Табела П3.4). ЕП посочуваа дека „Постојат општи упатства за да се потврди дека промотивните материјали ги рефлектираат вредностите на ЕУ, поточно вредноста да се биде „обединет во различноста“.

Постојат и специфични упатства за инклузивна комуникација за надворешна комуникација кои даваат специфични совети за вклучување на лица со хендикеп. Исто така, на ниво на ЕП е усвоен речник со терминологија за почитување и инклузија кој се користи во внатрешна и при надворешна комуникација. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека тоа го прави кога организира тури за посета на парламентот и во дел од нивниот промотивен материјал.

Парламентот на Израел има изработено водич во кој се наведени елементите за соодветно приспособување илустрирани со слики од мажи и жени со хендикеп.

П 3.4. Дали промотивните материјали вклучуваат текст и слики на мажи и жени со хендикеп?

МК	Не
ЕУ	Не конкретно. Постојат општи упатства за да се потврди дека промотивните материјали ги рефлектираат вредностите на Европската унија, поточно вредноста да се биде „обединет во различноста“. Постојат и специфични упатства за инклузивна комуникација, за надворешна комуникација, кои даваат специфични совети за вклучување на лица со хендикеп. Неодамна беше усвоен речник со терминологија за почитување и инклузија којшто треба да се користи и при внатрешна и при надворешна комуникација.
ИЗ	Брошурата за пристапност во Парламентот содржи слики од мажи и жени со хендикеп.
ЧЕ	Ја подготвуваме оваа форма.
ОК	Да, за турите и во нашиот промотивен материјал.
СЛ	Нема информации

Во поглед на обезбедувањето на титлови или превод на видео записите (Види: Табела П3.5) на парламентите, ситуацијата е слична. Пет парламенти посочуваат дека немаат обезбедено титлови или превод на видеата, со исклучок на Парламентот на Обединетото Кралство кој посочува дека има стандард за тоа, што е дел од нивната стратегија.

Парламентите генерално не обезбедуваат аудиоопис (Види: Табела П3.6) од седниците и материјалите и информациите кои ги објавуваат, со исклучок на Парламентот на Обединетото Кралство, каде што британскиот знаковен јазик се обезбедува за време на пратеничките прашања во Долниот дом.⁴³ ЕП посочува дека во моментот не е изводлива примената на преводи и титлови на самите видеа поради употребата на 23 официјални јазици на ниво на Унијата.

П 3.5. Дали титловите и/или преводите се дел од парламентарните видеа?

МК	Не
ЕУ	Во моментот не. Парламентот е повеќејазична организација со 23 официјални јазици, факт што значително го комплицира процесот.
ИЗ	Единственото видео што содржи превод е промотивното видео за пристап до Кнесет, https://www.youtube.com/watch?v=3NEVD7rXhWw .
ЧЕ	Не.
ОК	Да, како стандард.
СЛ	Нема информации.

П3.6. Дали аудиоописите се дел од собраниските видеа?

МК	Не
ЕУ	Не, заради истата причина.(П 3.5)
ИЗ	Не.
ЧЕ	Не.
ОК	Аудиоописи и британски знаковен јазик сега се користат за пратенички прашања.
СЛ	Нема информации.

⁴³Види повеќе на: <https://www.parliament.uk/business/news/2020/february/pmq-british-sign-language/>

Кога станува збор за специјализирани информативни, едукативни или промотивни производи наменети за лица со хендикеп (на пример: едукативни видеа, промотивни постери, флаери, материјали на Брајово писмо итн.), парламентите во овие шест земји имаат изработено доста материјали кои се наменети за лица со хендикеп (Види: Табела П 3.7). Македонскиот парламент посочува дека „Единицата за образование и комуникација на ПИ има изработено едукативни постери на знаковен јазик и образовни материјали (листи со факти) на брајово писмо и во аудио формат. На постерите се користат слики и текст на знаковен јазик за да се опишат поимите: Собрание (парламент), пратеник, Устав, Закон, демократија и избори“. Од Словенечкиот Парламент посочуваат дека „во 2010г. изработиле брошура за Националното собрание на брајово писмо во соработка со Здружението на слепи и слабовидни лица на Словенија, а во 2011 г, Уставот бил објавен и на Брајово писмо.“

Врз основа на добиените одговори од парламентите може да се забележи дека истите ад хок пристапуваат кон обезбедувањето на пристапни и достапни информации за заедницата со хендикеп. Парламентот на Обединетото Кралство има одреден стандард за комуникација, но истиот не се применува низ системски формат, туку во одредени делови.

П 3.7. Дали вашиот парламент подготвува и дистрибуира какви било специјализирани информативни, едукативни или промотивни производи наменети за лица со хендикеп (на пример, едукативни видеа, промотивни постери, флаери, материјали на брајово писмо итн.)? Ако да, споделете примери за овие производи

МК	Да, Одделението за образование и комуникација на Парламентарниот институт подготви едукативни постери на знаковен јазик и објави образовни материјали (листи со факти) на брајово писмо и во аудио формат. На постерите се користат слики и текст на знаковен јазик за да ги опишат следните поими: Собрание (парламент), пратеник, устав, закон, демократија и избори.
ЕУ	Не,
ИЗ	Парламентот на Кнесет (https://main.knesset.gov.il/EN) има изработено Водич и Видео за пристапноста на парламентот. Истите можат да се симнат на следниве интернет страни: https://www.youtube.com/watch?v=3NEVD7rXhWw и https://main.knesset.gov.il/About/Documents/AccBookletEng.pdf
ЧЕ	Сè уште не, но ги подготвуваме овие материјали
ОК	Да, имаме. Имаме материјали на брајово писмо. Верзии во формат лесен за читање за условите за работење и Извештајот на Комитетот за прашања од комитетот. Се обидуваме да го направиме лесен за користење читачот на екран.
СЛ	Во 2010 година се подготви првиот број на брошурата на Националното собрание на брајово писмо во соработка со Здружението на слепи и слабовидни лица на Словенија. Публикацијата ги опишува историјата, надлежностите и начинот на функционирање на Националното собрание. Вклучува и краток опис на законодавната постапка и активностите на работните тела. Понатаму, парламентарната зграда, нејзината историја и архитектонските особености на ентериерот и екстериерот се опишани во публикацијата. Во 2011 година, Уставот беше објавен и на Брајово писмо. Така, Националното собрание докажа дека еднаквиот пристап до информации за слепите лица и лицата со слаб вид е еден од основните услови за остварување на уставно загарантираното право на информации, со што се овозможува учество во демократските процеси и активно граѓанство.

Државите согласно член 21, став 1 имаат обврска да ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат лицата со хендикеп да можат да го остварат правото на слобода на изразување и мисла, вклучувајќи ја и слободата да бараат, примаат и да даваат информации и идеи на

еднаква основа со другите преку сите форми на комуникација кои самите ќе ги изберат. Како општо правило, секогаш треба да биде можно да се пристапи до информациите користејќи или аудио или визуелни формати. Доколку се прават материјали или се обезбедуваат информации во аудио формати – радија, телевизија, разни говори – треба да има некоја визуелна верзија, како што се натписи или записници. Доколку информациите се во визуелни формати – статии на интернет, објави на социјални мрежи, видеа – треба да има аудио верзија, како што е поткаст. Доколку Парламентите сакаат да ги застапуваат интересите на своите граѓани и да ја отсликаат разноликоста на своето општество, тогаш истите мора да го земат во предвид културниот идентитет на заедницата со хендикеп и истата да ја инкорпорираат во својата работа во секое ниво на дејствување и во секоја област.

Парламентите пристапуваат ад хок кон обезбедувањето на пристапни и достапни информации за заедницата со хендикеп. Парламентот на Обединетото Кралство има стратегија за комуникација во која се опфатени и лицата со хендикеп. Интернетските содржините, промотивните материјали, како и документите се достапни за читачите на екранот во Парламентот на Обединетото Кралство. Парламентите генерално не обезбедуваат аудиоопис на настаните и сесиите.

Во Парламентот на Обединетото Кралство, во ЕП, како и во Парламентот на Израел добра пракса е тоа што имаат видео- и аудиоформати како и опрема која може да им излезе во пресрет на потребите на лицата со сензорен хендикеп. За разлика од ЕП каде знаковниот јазик не е системски инкорпориран во употребата на 24-те јазици, во Парламентот на Обединетото Кралство британскиот знаковен јазик е овозможен на сесијата за пратеничките прашања во Долниот дом. Иста е ситуацијата и во Израел каде се применува израелскиот знаковен јазик.

2.4 Општи и посебни активности

Пристапот на парламентите по прашањето како да пристапат кон организација на настаните и дали да има посебни или општи настани во кои би биле вклучени и лицата со оневозможност, зависи од пристапите и видувањата на институцијата кон прашањето на хендикеп. Најчесто институциите пристапуваат кон специјално скроени настани на кои исклучиво се повикуваат лица со иста или слична оневозможност. Во тој контекст и на прашањето (Види: Табела П4), дали вашиот парламент организира и спроведува активности или проекти специјално наменети за лица со хендикеп или тие учествуваат во редовните активности организирани од вашиот парламент, одговорите се слични. Скоро сите парламенти организираат настани и општи, но и посебно скроени за лицата со хендикеп, согласно програмите кои ги имаат.

ИППГ во соработка со Полио Плус во македонскиот парламент и во јавноста, настаните ги организираат за сите граѓани претставници на ГО без разлика дали се ОЛХ или не, при што се настојува секој настан да биде пристапен за лицата со хендикеп и пропратен на знаковен јазик. ПИ во македонскиот парламент организирал посебни едукативни настани за лицата слепи и слабовидни во соработка со Националниот совет на слепи и посебни за лицата кои се глуви и наглуви во соработка со Националното здружение на глуви и наглуви лица. ЕП не организира посебни настани само за лица со хендикеп. Израелскиот парламент организира покрај редовните настани и специјални настани или тури само за лица со хендикеп. Чешкиот парламент посочува дека како и другите и лицата со хендикеп имаат можност да присуствуваат на екскурзиите, симулациите, едукативните семинари во Долниот дом на пратеници кога се организираат. Словенечкиот парламент на денот на „отворени денови на Парламентот“ укажува дека може да присуствуваат и лица со хендикеп. Парламентот на Обединетото Кралство организира и посебни и општи тури за лицата со хендикеп. (Види: Табела П4.1)

П 4. Дали вашиот парламент организира и спроведува активности или проекти специјално наменети за лица со хендикеп или тие учествуваат во редовните активности од вашиот парламент? Ве молиме, земете предвид дека сме заинтересирани за активности или проекти кои се надвор од формалниот процес на донесување закони и се однесуваат на полето на политичко образование или активности наменети за отворање и приближување на парламентот до овие групи на луѓе (на пример, организирање тркалезни маси, специјализирани семинари, тури за водење и сл.).

МК	ИППГ организираше неколку тркалезни маси и јавни дебати во изминатите години кои опфаќаа теми за правата, вклученоста и политичкото учество на лицата со хендикеп. Покрај тоа, ПИ организираше две тркалезни маси во соработка со здруженија на слепи и лица со оштетен вид и со Националното здружение на глуви и наглуви лица.
ЕУ	Европскиот парламент има широк спектар на посетители во своите главни работни локации, Стразбур, Брисел, Луксембург, како и во земјите членки на ЕУ. Достапноста на понудата варира според локацијата. Посетите на различните локации не се специфично организирани за лица со хендикеп, но услугите можат да се прилагодат за секој посетител со хендикеп за да биде целосно интегриран.
ИЗ	Да, Кнесет организира и спроведува активности и редовни и специјално наменети за лица со хендикеп. Сите тури со водич се достапни за лицата со хендикеп. Сите едукативни сесии за улогата на Кнесетот и неговите членови се пристапни и достапни. Исто така, постојат тури за ученици со хендикеп (за возраст од 5-21 година), како и за возрасни со хендикеп. Посетителите може да побараат помош од службите во Кнесет и туристичките водичи. Центарот за посетители на Кнесет обезбедува различна опрема како и слушалки за засилување на звукот за лица со оштетен слух. Од лицата со хендикеп на кои им се потребни одредени соодветни приспособувања за некоја тура или при посета на Кнесет, се бара од нив да испратат барање до Центарот за посетители на Кнесет најмалку една недела пред нивната посета.
ЧЕ	Лицата со хендикеп имаат можност да присуствуваат на екскурзии, симулации, едукативни семинари во Долниот дом на пратеници.
ОК	Малку и од двете. Некои се прилагодени, а некои се вообичаени.
СЛ	Отворени денови.

Настанот „Европски ден за млади“ се трудиме да го направиме колку што е можно поинклузивен. Настанот се организира на секои две години во седиштето на Парламентот, во Стразбур и собира повеќе од 8.000 млади луѓе од цела Европа за да разговараат за своите идеи за иднината на Европа. ЕП во организацијата на настанот „Европски ден за млади“ го вклучува Европскиот форум за хендикеп и од оваа позиција тие не советуваат и ни даваат поддршка при комуникација и организацијата со лицата со хендикеп.

Изложбите во Парламентариум во Брисел, Центарот за посетители на ЕП и „Искусства на Европа“ (ЕУ-Искусства) на земји членки им нудат индивидуално искуство преку медиумските станици кои се достапни за сите посетители, без разлика дали се со хендикеп или не. Целта е сите елементи и алатки да бидат достапни за лицата со оневозможност без да имаат потреба од посебни прилагодувања или модификации, ниту поддршка од други луѓе. Во таа насока направивме дизајн што е повеќе ергономски, со превод и синхронизација, минимални нивоа на контраст за читливост итн., кои ќе можат да ги користат посетителите со хендикеп. Поточно, ЕП и Искусства на Европа настојуваат да ги направат сите медиумски станици пристапни и достапни, повеќето видео содржини се титлувани на локалниот јазик и на англиски јазик и на сите 24 официјални јазици на ЕУ. Дополнително, одредена содржина е достапна на 8 знаковни јазици во Парламентариумот во Брисел (меѓународен знаковен јазик и Белгискиот знаковен јазик) и скоро целата содржина е титлувана на 24 јазици. (Одговор на ЕП на прашање П4.1)

П 4.1. Дали ви нудите посебни активности наменети за лица со различни видови на хендикеп (слепило, глувост, физички хендикеп, итн.) Или општи активности наменети за лица со сите видови на хендикеп?

МК	Досега, Парламентарниот институт организираше одделни активности наменети за лица со различен вид на хендикеп.
ЕУ	Со цел да се зголеми интеграцијата на сите посетители, понудата за посети на лица кои користат помагала е прилагодена за лица со различен вид на хендикеп. Ние примаме секакви групи, се разбира и групи со членови кои имаат хендикеп. Во случај да бидат поканети како спонзорирана група, ЕП нуди дополнителен финансиски придонес за покривање на нивните потреби поврзани со нивниот хендикеп - патувања, сместување, толкувач на знаковен јазик итн. Исто така, вообичаено имаме индивидуални посетители со некаков вид на хендикеп (лица со оштетен вид, лица со оштетен слух, физички хендикеп). Во Стразбур, на барање, може да се организираат индивидуални посети.
ИЗ	Турата се организира според потребите на групата.
ЧЕ	Да, создадовме нов проект. Ова е симулација на нацрт-закон, на кој присуствуваа и студенти со „нарушување на вниманието“.
ОК	Да, ние, имаме тура за слепите и слабовидните посетители, обезбедуваме толкувачи на британски знаковен јазик и самостојно водена опција за британски знаковен јазик или титл. Имаме пристапен, без скапила, тоалет.
СЛ	Пристап за лица со хендикеп: Имаме обезбеден пристап за лица кои користат количка (лифт, рампи, преносни рампи, пристапни тоалети...). Постојат четири лифтови со платформа за инвалидска количка лоцирани на различни места. Големата сала на Националното собрание обезбедува пристап до говорницата за лицата со хендикеп коишто користат количка. Има резервирани места за лица со хендикеп во Големата сала, на балконот на Големата сала. Националното собрание нема сопствен паркинг. Слепите лица можат да влезат во Националното собрание заедно со нивните кучиња водичи. Техничка опрема за лица со оштетен слух е инсталирана на балконот на Големата сала на Националното собрание и им овозможува да ја слушаат сесијата. Во Големата сала и во сите простории за состаноци на Националното собрание има и FM систем со предавател и четири безжични приемници, кои функционираат само кога конференцискиот систем е вклучен во одредена просторија за состаноци. Од декември 2009 година, во Националното собрание е инсталирана техничка опрема за слух којашто им овозможува на лицата со оштетен слух да ги следат седниците и настаните од балконот на Големата сала со помош на универзално помагало за слух. Исто така, се обезбедени еднакви услови за лицата со оштетен слух во сите простории за состаноци на Националното собрание. Од 2002 година, во согласност со Законот за употреба на словенечки знаковен јазик и по претходен договор, Националното собрание обезбеди толкување на словенечки знаковен јазик за сите поканети на состаноците на работните тела или други настани.

Што се однесува до практиките (Види: Табела П 4.2), Европскиот парламент и Парламентот на Обединетото Кралство посочуваат дека од големо значење е вклученоста и соработката со самите лица со хендикеп. Истите посочуваат дека целиот персонал кој работи со посетители претходно има поминато обука за пристап и комуникација со лица со хендикеп. Чешкиот парламент посочува дека организирањето на настани кои треба да бидат пристапни бараат повеќе време и во прашалникот посочуваат дека е „Добро е да резервирате повеќе време за овие активности. Тоа е добро искуство за нас и врз основа на него се обидуваме да се подобриме“.

П 4.2. Можете ли накратко да ги објасните некои од добрите практики за организирање и спроведување на вакви активности/проекти?

МК	Членови на ИППГ и Амбасадата на Обединетото Кралство направија документарен видеоматеријал „Еден ден во животот“, со поддршка на Вестминстер фондација за демократија, во кој пратениците илицата со попреченост поминуваат еден ден заедно. Овој видеоматеријал придонесе за подигнување на свеста за правата и потребите на лицата со хендикеп во нашата земја. Понатаму, ИППГ заедно со организацијата Полио Плус - Движење против хендикеп иницираше Декларација за правата на политичко учество на лицата со попреченост, што беше усвоена од Собранието на Република Северна Македонија во декември 2019 година.
ЕУ	Во секторот „Посети и семинари“, се организираат специфични обуки за подобрување на начинот на приближување кон лицата со различни видови на хендикеп. Овие специфични обуки се насочени кон целиот персонал кој може да има контакт со посетителите: тим за безбедност, водичи за приеми и сл. За изложбите „Парламентариум во Брисел“ и „Искуство на Европа, сметавме дека е многу корисно да се вклучат лица со хендикеп за тестирање на изложбената содржина Ги охрабруваме посетителите со хендикеп да остават детални повратни информации за нивното искуство, вклучително и за колегите од нашата група за поддршка на лица со хендикеп, кои повеќепати не посетиле и оставиле повратни информации и предлози за подобрување. Вклучувањето на консултанти за пристапност, во форма на ревизии на пристапноста врз основа на плановите на архитектот, е корисно за време на процесот на дизајнирање во согласност со најдобрите практики, за нова содржина или простори за посетители кои ги отвораме
ИЗ	Специјално демократско искуство за групи на лица со хендикеп е тура којашто е прилагодена на потребите на оваа групата. Структурата и содржината на турата е прилагодена на потребите на групата. Оваа тура се нуди на хебрејски и арапски јазик, а доколку е потребно и на знаковен јазик.
ЧЕ	Добро е да се резервира повеќе време за овие активности. Тоа е добро искуство за нас и врз основа на него се обидуваме да се подобриме.
ОК	Целиот персонал е обучен, имаме централизиран Тим за разноликост и инклузија кој помага да се координираат овие проекти. Нашиот тим за услуги за посетители има назначено Водач за инклузија и разноликост.
СЛ	Нема информации.

Во поглед на организирањето на турите за посета на парламентите, праксата е различна. Некои парламенти организираат посебни специјални тури за посета на парламентите за лицата со хендикеп, а некои ги вклучуваат и охрабруваат лицата со хендикеп да се приклучат во редовните тури. Така (Види: Табела П 4.3) ЕП нема посебни специјални тури за посета на ЕП за лицата со хендикеп, туку нивната општа понуда за посети се однесува и за лицата со хендикеп. Македонскиот парламент нема утврдена постапка, па така доколку условите дозволуваат, лицата со хендикеп се вклучени во редовните тури со водич, но во други случаи се организираат посебни и специјализирани тури со водичи за одредена целна група на лица со хендикеп. Израелскиот парламент посочува дека сите тури се пристапни и достапни за лицата со хендикеп и истите можат да се вклучат во редовните тури на посети на Парламентот, обезбедувајќи широка палета на соодветни приспособувања. Словенечкиот парламент посочува дека нема посебни тури, туку во редовните тури се вклучени и лицата со хендикеп. Парламентот на Чешка обезбедува индивидуален пристап, при што турите се наменети за пошироката јавност, но и за лицата со хендикеп, исто така обезбедуваат и екскурзии само за лицата со хендикеп. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека организира и посебни специјални тури само за лица со различна оневозможност.

П 4.3. Дали нудите специјализирани тури со водич за лица со хендикеп или овие лица се вклучени во редовните тури што ги организира вашиот парламент?

МК	Нема утврдена постапка. Во некои случаи, доколку условите дозволуваат, лицата со хендикеп се вклучени во редовните тури со водич, но во други случаи се организираат посебни и специјализирани тури со водичи за одредена целна група на лица со хендикеп.
ЕУ	Тие се вклучени во нашата општа понуда за посети на лица со хендикеп во Брисел, но очигледно ние им посветуваме посебно внимание кога ситуацијата го налага тоа. Посетителите можат да пристапат до содржината на 24 јазици преку употреба на медиумски водичи (модифицирани iPod уреди). Меѓу достапните опции за јазик има осум знаковни јазици, кои ја вклучуваат истата пишана содржина како и верзиите на редовниот јазик. Слепите и слабовидни посетители можат да изберат медиумски водич на четири јазици. За нив има а аудиотура која се активира според локацијата; турата го објаснува просторниот распоред на нашиот центар за посетители, како и содржината што е достапна во секој дел. Во Стразбур, лицата со хендикеп се вклучени и во редовните тури со водич.
ИЗ	Сите тури со водич се достапни за лицата со хендикеп. Тоа веројатно значи дека лицата со хендикеп можат да учествуваат во редовните тури со цела поддршка од Кнесет (скутер за електрична подвижност, кучиња водичи, инвалидски колички и лифтови, достапни места за одмор, помагала, како што се системи за слух, посетителите, исто така, можат да побараат специјални адаптации, како што се превод на знаковен јазик или преписи).
ЧЕ	Ние нудиме индивидуален пристап. Турите се наменети за пошироката јавност и за лицата со хендикеп или нудиме екскурзии само за лицата со хендикеп.
ОК	Имаме специјални тури за одредени видови на хендикеп.
СЛ	Вклучени се во редовните тури организирани од парламентот.

Посебните и специјалните тури секако го наметнуваат прашањето и за обука на специјални водичи и кустоси за организирање на турите и посетите низ парламентите. Аналогно и на одговорите од прашање П 4.2 и П 4.3, парламентите имаат различни искуства (Види: Табела П 4.4). Македонскиот парламент посочува дека немаа посебна претходно обука за водичите за специјализираните тури за лица со хендикеп. ЕП посочува дека целиот персонал е обучен за пристап и комуникација со лица со хендикеп. Во Обединетото Кралство водичите се обучени за пристап и комуникација со лица со хендикеп, но и дека имаат и специјализирани водичи за одредени состојби на оневозможност. Во Израел сите лица вработени во службите имаат обврска да стекнат вештини по ова прашање, но и водичите имаат специјализирани обуки.

Вториот клучен концепт во остварувањето на правото на пристапност согласно Конвенцијата е „соодветното приспособување“. Овој концепт се заснова на индивидуален пристап и побарување, за кое треба да најдат заеднички компромис и двете страни во остварување на правата на лицето со хендикеп. Во таа насока и парламентите покрај примената на универзалната пристапност и достапност која треба да ја имаат од старт, со оглед на различните состојби на оневозможност треба да овозможат и понудат соодветно приспособување за лицата со хендикеп. Во овој контекст (Види: Табела П 4.5) ЕП, Парламентот на Обединетото Кралство и Парламентот на Израел, останатите парламенти не обезбедуваат и не нудат соодветно приспособување на лицата со хендикеп.

Во случај да имаат потреба од посебна поддршка можат да испратат е-пошта со објаснување за нивните потреби. Покрај тоа, ограничен број колички се достапни за посетителите на самиот влез. Секогаш кога комуницираме за понудата за посетители, секогаш ја споменуваме пристапноста за лица со физички хендикеп и дали понудата е прилагодена и на посетителите со оштетен вид и слух. (Одговор од ЕП на прашање П 4.4) Во Стразбур, при резервација на веб-страницата, посетителите имаат можност да побараат специјална помош однапред, преку е-пошта (колички, обезбедување на пристап до влезот). Не можеме да гарантираме толкување на знаковниот јазик. (одговор од ЕП во прашање П 4.4)

П 4.4. Доколку нудите специјализирани тури, дали тоа ги прават редовните водичи за тури и дали водичите учествуваат во специјална обука за работа со лица со хендикеп?

МК	Специјализираните тури се вршат од редовни водичи без обука за работа со лица со хендикеп.
ЕУ	Како што е објаснето во П 2, за посетите за лицата кои користат помагала во одделот во Брисел се подготвуваат специфични сесии за обука за целиот персонал кој може да има контакт со посетителите. Во случај да имаат потреба од посебна поддршка можат да испратат е-пошта со објаснување за нивните потреби. Покрај тоа, ограничен број колички се достапни за посетителите на самиот влез. Изложбите на Планетариумот и Искуството на Европа не нудат општо достапни тури и ние не вработуваме водичи. Специјалните барања се доставуваат на ад хок основа до нашиот тим. Во Стразбур, нашите водичи работеа на различни решенија и предлози со цел да им понудат подобро искуство на посетителите со хендикеп. Покрај тоа, тие создадоа упатства за вклучување на нови алатки за комуникација со прилагоден и персонализиран вокабулар упатен кон лица со интелектуална попреченост.
ИЗ	Најверојатно, водичи на турите учествувале во специјална обука за работа со специфични целни групи
ЧЕ	Немаме посебен водич. Имаме само редовни водичи.
ОК	Водичите на редовните тури се обучени и имаме специјализиран водич на тури за групи кои се разликуваат од другите тури (на пример, за оние со Туретов синдром).
СЛ	Нема информации.

П 4.5. Доколку се нудат тури или посети на парламентарната зграда, дали посетителите се известени дека можат да побараат и да добијат соодветно приспособување, како што е толкувач на знаковен јазик?

МК	Групите обично доаѓаат со свој преведувач на знаковен јазик.
ЕУ	Информациите за пристапност се достапни на нашата веб-страница за секоја локација. Нашиот персонал доби обука за посетителите со хендикеп и е подготвен да ги понуди достапните капацитети за приспособување. За време на посетите на лицата кои користат помагала во Брисел, вработените соработуваат со толкувачите на знаковен јазик. Водичите на групите на посетители ги организираат услугите за овие толкувачи.
ИЗ	Да.
ЧЕ	Не ја нудиме оваа опција.
ОК	Да.
СЛ	Нема информација.

Новите збиднувања во светот со епидемијата КОВИД 19 секако имаат свое влијание и врз работата на парламентите. Нивното преорганизирање се рефлектира и врз активностите кои парламентите ги преземаат и кон заедницата со хендикеп. Голем дел од одговорите (Види: Табела П 4.6) укажуваат дека некои парламенти пристапиле кон прилагодување на нивните понуди, додека дел немаат информации (Израел, Словенија). Македонскиот парламент преку ПИ во периодот на пандемијата организирале виртуелни тури. ЕП посочува дека безбедносните мерки не влијаеле значително врз пристапноста, но сепак направиле промена на понудата за посетителите согласно новите стандарди. Парламентот на Обединетото Кралство целосно се пренасочил на комуникација преку интернет, додека чешкиот парламент направил нова едукативна веб-страница која може да ја користат и лицата со хендикеп.

П 4.6. Дали вашиот парламент направи некое прилагодување за време на периодот на пандемија Ковид-19? Ако да, како овие прилагодувања влијаат врз активностите наменети за лицата со хендикеп? Ве молиме, наведете искуство или добра пракса, доколку е можно.

МК	Земајќи ги предвид ограничувањата за посети на Собранието заради состојбата со пандемијата Ковид-19, парламентарниот институт одлучи да започне практично да ги извршува активностите наменети за промовирање на културата на отвореност на законодавниот дом. Во таа насока беа организирани неколку виртуелни обиколки на зградата на Собранието, како и едукативни веб-работилници наменети за различни целни групи (ученици и студенти). Немаме информации дали имало учесници со хендикеп. Во овој период не е преземена специјализирана активност за лица со хендикеп.
ЕУ	Генерално мораше да се направат прилагодувања на понудата за посетители на Парламентот која им е на располагање за да се обезбеди физичко растојание, да се ограничи бројот на посетители, да се воспостават еднонасочни рути за движење и да се осигура дека сите површини коишто често се допираат се дезинфицираат или се достапни за посетители. Во Парламентариумот во Брисел, ова значеше дека 60% од оригиналната содржина моментално е достапна за посетителите. Бидејќи аудиоводичот достапен за посетителите со оштетен вид не е ажуриран со новата рута за движење веќе не им го нудиме на нашите посетители. Наместо тоа, посетителите со оштетен вид се водат од еден од вработените за време на нивната посета. Физичката пристапност на изложбата не е засегната. Безбедносните мерки применети на изложбите „Искуството на Европа“ во земјите членки не влијаеја значително на достапноста.
ИЗ	Нема информации.
ЧЕ	Да. Создадовме нова едукативна веб-страница за јавноста и училиштата, која нуди тестови, видеа, работни листови, презентации. Оваа едукативна веб-страница за јавноста може да ја користат и лица со хендикеп.
ОК	Да, сега контактираме преку интернет со организациите и теренските активности кои бараат реализација на активности на терен затоа што турите се откажани до септември 2020 година.
СЛ	Нема информација.

Парламентите имаат различни пристапи во поглед на организирањето на настани, а кои се достапни за сите со или без хендикеп. Практиката на парламентите посочува дека кога станува збор за организирањето на турите за посетите во парламентите истите пристапуваат кон специјални тури наменети само за лица со одредена состојба на хендикеп но и редовни тури во кои можат да се вклучат и лицата со хендикеп.

При редовните тури важен е концептот на соодветно приспособување, што е добро организиран во Парламентот на Израел. Исто така, и Парламентот на Обединетото Кралство и ЕП спроведуваат обуки за целиот тим и имаат водичи кое се обучени за комуникација со лицата со хендикеп. Парламентите во ЕП и Обединетото Кралство посочуваат дека од големо значење е вклученоста и соработката со самите лица со хендикеп.

Во периодот на пандемијата, голем дел од парламентите пристапиле кон реорганизирање на нивните активности вклучувајќи ги и активностите за лицата со хендикеп.

2.5 Создавање на партнерства

Обврската да се консултираат граѓаните со хендикеп е еден од принципите на Конвенцијата. Со членот 3 како и со членот 4 (став 3), од државите се бара да се консултираат и активно да ги вклучат граѓаните со хендикеп во изработката на политиките и програмите, вклучително и децата со хендикеп преку нивните претставнички организации.⁴⁴ Комитетот за КПЛХ посочува дека оваа консултација и активно вклучување се однесува и го опфаќа „целиот спектар на законски, административни и други мерки што можат директно или индиректно да влијаат на правата на граѓаните со хендикеп“.⁴⁵

2.5.1 Соработка со организации на лица со хендикеп

Во поглед на соработката и консултациите (Види: Табела П 5) Парламентите во овие 6 земји имаат воспоставено соработка со различни организации, повеќесекторски организации на лица со хендикеп, како и организации по одредени состојби на хендикеп дури и организации на лица со одредени болести.

Во тој контекст ЕП посочува дека нивната соработка е пред сè насочена кон чадор-организациите, односно организациите под чадорот на Европскиот форум по прашањето на хендикеп, а за одредени посебни области со организациите по одредена состојба. Така тие укажуваат дека кога ги изработувале предизборните видеа на ЕП на знаковен јазик соработувале со Сојузот на глуви и наглуви на ниво на ЕУ. Парламентот на Обединетото Кралство посочува дека при соработка вклучува голем број организации и министерства вклучувајќи ги и добротворните организации од третиот сектор.⁴⁶ Македонскиот парламент, односно ПИ има соработка со Полио Плус и Сојузот на глуви и наглуви, Сојузот на слепи со кои организирале неколку настани. Чешкиот парламент, пак, посочува на тесна соработка на лицата со хендикеп со Поткомитет за социјални услуги и Одделението за комуникација.

⁴⁴Конвенција за правата на лицата со хендикеп, член 4 и член 33. Достапна на: < <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Konvencija%20za%20pravata%20na%20licata%20so%20invalidnost.pdf> >

⁴⁵Општ коментар број 7, параграф 42, Комитет на КПЛХ, 2018. Достапен на <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/gc.aspx>>.

⁴⁶Во Организации од трет сектор во Велика Британија спаѓаат: Добротворни организации, Доброволни организации во заедницата, Социјални претпријатија и задруги, тинк-тенкови и приватни истражувачки институти (тука не спаѓаат универзитети и колеџи), Некои организации, како што се здруженија за домување, кои се надвор од поддршката на Владата и се сметаат за квази трети секторски групи, иако обезбедуваат јавни услуги. Повеќе <http://toolkit.northernbridge.ac.uk/engagingwithpolicymakers/engagingwiththethirdsector/whatisthethirdsectorandwhat-doesitdo/>

П 5. Со кои надворешни чинители соработува вашиот парламент во врска со работата со лицата со хендикеп (министерства, државни институции, национални здруженија на лица со хендикеп, граѓански организации, специјализирани училишта, дневни центри и сл.)?

МК	Здруженијата на слепи лица и лица со оштетен вид кои се членки на Националното здружение, Националното здружение на глуви и наглуви лица, Полио Плус, ОБСЕ, Фондација за демократија Вестминстер.
ЕУ	Во зависност од случај, DG COMM соработува со европски чадор-организации на лицата со инвалидитет како што се Европскиот форум за хендикеп или Унијата на глуви лица. Во рамките на производството на 31 верзија на знаковниот јазик на филмот за предизборна кампања на Европскиот парламент, DG COMM соработуваше со Европската унија на глуви (ЕУГ). Тие помогнаа во преводот, а, исто така, и во квалитетот на контролата. ЕУГ, исто така, ги промовираше видеата и изборната кампања преку нивните организации членки низ цела Европа..
ИЗ	Нема информации.
ЧЕ	Поткомитетот за социјални услуги и лица со хендикеп. Одделот за комуникација и образование нудат услуга за лицата со хендикеп како дел од своите активности.
ОК	Сите набројани во прашањето, вклучително и добротворни организации.
СЛ	Нема информации.

На прашањето дали оваа консултација и соработка е во континуитет односно дали парламентот има пракса редовно да се консултира со организациите на лица со хендикеп за различни прашања и активности преземени од парламентот или собраниската служба (Види: Табела 5.1) одговорот кај сите парламенти е идентичен.

Најчесто парламентите ад хок воспоставуваат одредена соработка и се консултираат со ОЛХ по одредени прашања. Во македонскиот парламент тој континуитет го одржува ИППГ кои заедно со Полио Плус покренуваат различни активности во и надвор од Собранието, по различни прашања и за различни теми. Заедно организираат посети и настани за подигнување на јавната свест за препознавање на индивидуалните и колективните права на заедницата со хендикеп. Слично и кај Парламентот на Обединетото Кралство, кој одржува настани за заедниците со хендикеп и ги посетува секторските организации од третиот сектор и училиштата во заедницата.

П 5.1 Дали вашиот парламент има пракса редовно да се консултира со организации на лица со хендикеп за различни прашања и активности преземени од парламентот или собраниската служба (политики, документи, едукативни и информативни активности, итн.). Ако одговорот е да, ве молиме, објаснете накратко како се спроведува оваа соработка

МК	Ваквите активности генерално ги презема ИППГ заедно со Полио Плус.
ЕУ	Нема информации.
ИЗ	Нема информации.
ЧЕ	Немаме искуство во редовна консултација со организации на лица со хендикеп за различни прашања и активности преземени од парламентот или собраниската служба.

ОК	Ние контактираме, ги охрабруваме групите да не посетуваат и да се вклучат во работата однадвор, охрабрувајќи ги да споделуваат искуства, како што е јавниот превоз. Одржуваме настани за заедниците со хендикеп и одиме на лице место да ги посетиме секторските организации и училиштата во заедницата за да ги оспособиме да се вклучат во нивниот парламент.
СЛ	Нема информации.

Со оглед на хетерогеноста на заедницата со хендикеп, милосрдниот и медицинскиот пристап предизвикаа формирање на разноразни даватели на услуги по одредени состојби, родителски организации по одредени дијагнози, организации за самозастапување, организации на лица со одредени дијагнози, а постојат и „чадор-организациите“ кои и најчесто, под покровителство на државите и заедно со институциите, го промовираат медицинскиот и милосрдниот пристап кон заедницата со хендикеп, но постојат и повеќесекторски организации на лица со хендикеп кои работат со сите состојби на хендикеп, согласно член 1 од Конвенцијата.

Во тој контекст, во секоја една земја, па дури и во овие 6 интервјуирани Парламенти постои голема разноликост во движењето на лицата со хендикеп. Бидејќи има широк спектар на состојби на хендикеп, клучно е Парламентите да соработуваат со повеќе-секторските организации/ја или со коалиција на организации на лица со хендикеп, кои имаат сеопфатно и познавање на обврските од Конвенцијата. Често емпатијата во спроведувањето на активности кога станува збор за лица со хендикеп оди до тој степен што наместо човекови права се промовира милосрдие кое во никој случај не води кон охрабрување на заедницата со хендикеп за активно вклучување и застапување за своите права а е и спротивно на обврските од Конвенцијата.

Во секој случај, воспоставувањето на тесна и континуирана соработка со граѓанското општество, односно ОЛХ од една страна е обврска за самиот Парламент, но од друга страна соработката со ОЛХ може да донесе и внесе експертска и практична иновативност во работата на парламентарците, но и на самите служби во Парламентот. ОЛХ кои се фокусираат на теми за човекови права согласно Конвенцијата честопати можат да бидат извор на експертиза за одделни членови во Парламентот кои сакаат да го зголемат своето знаење за заштита на човековите права.

За изложбите „Парламентариум во Брисел“ и „Искуство на Европа“, сметавме дека е многу корисно да се вклучат лица со хендикеп со тестирање на изложбената содржина за да се осигура дека нашите оригинални претпоставки се точни. Од една страна, ги покануваме посетителите со хендикеп да остават детални повратни информации за нивното искуство, вклучително и за колегите од нашата група за поддршка на хендикеп, кои повеќепати н посетиле и оставиле вредни повратни информации и предлози за подобрување. Од друга страна, откривме дека вклучувањето на консултанти за пристапност во форма на ревизии на пристапност врз основа на плановите на архитектот, е корисно за време на процесот на дизајнирање за да се осигуриме дека сме во согласност со најдобрите практики за новата содржина или просториите за посетителите кои ги отвораме. (Одговор на ЕП на прашање П 4.2)

Според искуството на нашите колеги кои организираат настани и кампањи, веројатно најважно е да ги вклучите лицата со хендикеп и организациите на лицата со хендикеп во планирањето и дизајнирањето на вашите активности со цел да бидат вистински инклузивни. Втора важна работа е да се каже многу јасно при вашата комуникација дека учеството на лицата со хендикеп е добредојдено, па дури и охрабрено. Дека поддршката што планирате да им ја дадете можеби не е совршена, но дека ќе се трудите да дадете сè од себе за да ги покриете сите нивни потреби и да им помогнете да имаат најдобро можно искуство. (Одговор на ЕП на прашање П 4.2)

Соработката и вклученоста на лицата со хендикеп при креирањето и спроведувањето на активностите од страна на Парламентите е од големо значење за обезбедување на инклузивната еднаквост, но и обезбедувањето на соодветна застапеност за самите лица со хендикеп. Практиката на овие шест парламенти посочува дека најчесто истите привремено пристапуваат кон вклучување на самите лица со хендикеп или нивните претставнички организации во спроведувањето на одредени активности.

ПОГЛАВЈЕ 3.

Чекори кои треба да се преземат

Со оглед на тоа што структурираниот прашалник се однесува повеќе за самите парламенти и нивните чекори кои ги преземаат во поглед на спроведувањето на дел од обврските од Конвенцијата, во ова поглавје ќе бидат презентирани чекори кои треба да се преземат на ниво на парламентот, но и чекори кои можат да бидат преземени од страна на ПИ.

3.1 Препораки за Парламентот кон имплементација на Конвенцијата

- Потребно е изготвување на сеопфатна анализа на политиките на македонскиот парламент од аспект на оневозможеноста. Собранието затоа што нема изготвено ваков вид детална анализа треба да го направи тоа со цел спроведување на обврските кои произлегуваат од Конвенцијата.
- Собранието треба да изработи акциски план за унапредување на пристапноста, како од аспект на физичката, така и од аспект на информатичката и комуникациската пристапност во и до парламентот, со индикатори и механизми за следење на тој план. Паралелно Собранието треба да изработи Водич за примена на правниот институт на соодветно приспособување, како и да обезбеди финансиски средства за негово имплементирање.
- Немањето на статистика, но и самиот отпор од страна на лицата да се идентификуваат како лица со хендикеп е уште една индикација дека постоечките вредности не се во духот на Конвенцијата. Во таа насока во статистиката на парламентот за човечкиот капитал, покрај родовиот аспект и етничката застапеност неопходно е да се инкорпорира и евиденција за состојбата на хендикеп согласно член 31 од Конвенцијата.
- Сè повеќе националните парламенти преземаат чекори за да обезбедат разновидност во нивниот состав, вклучувајќи ги жените, етничките малцинства. Од шесте парламенти во истражувањето, само Парламентот на Обединетото Кралство посочува за постоење на квотен систем за вклучување на лицата со хендикеп во службите на Парламентот. Воедно преку механизмот на практиканство парламентите овозможуваат вклучување на лицата со хендикеп. Во таа насока македонскиот парламент треба да воведат и нови мерки за да се направат политичкиот живот попривлечен за заедницата со хендикеп (на пример, квоти за вработување на лица со хендикеп во службите на самиот парламент) или да се донесат мерки за практиканство и стажирање на мажи и жени со хендикеп во различните служби низ парламентите.
- Со оглед на поголемата сеопфатност и опфатот на Конвенцијата, Собранието потребно е да воведат обврска да секое работно тело го инкорпорира прашањето на хендикеп, преку задолжително изработување на акциски план за имплементација на Конвенцијата, по примерот на ЕП.
- ИППГ како неформална група треба да се формализира во рамките на Собранието и да стане дел од работните тела и како формално собраниско тело ќе има мандат да ги разгледува сите закони и да дава препораки за нивно доусогласување со Конвенцијата, како и спроведување на надзор.
- Следејќи ја добрата пракса во Парламентот на Израел, македонското собрание се препорачува на ниво на високото раководство во службата да ангажира и вклучи лица, се препорачува да бидат со лице со хендикеп за тоа да им овозможи парламентарното следење и унапредување на пристапноста на Собранието.

3.2 Препораки за ПИ кон имплементација на Конвенцијата

- ПИ во рамките на својот делокруг на работа и донесената Стратегија неопходно е да пристапи кон нејзина ревизија и во истата да го инкорпорира прашањето на оневозможеност, во која ќе се предвидат конкретни индикатори и механизми за следење.
- ПИ може во својот делокруг да изработи Водич за примена на правниот институт на

- соодветно приспособување, како и да планира и вклучи финансиски средства за негово имплементирање во секојдневните активности.
- Неопходно е ПИ во своите годишни програми за обуки за новите парламентарци и служби да го вклучи прашањето на хендикеп преку кое новите парламентарци би биле запознаени со холистичкиот пристап на Конвенцијата.
  - Воспоставената програма за едукација се препорачува да биде проширена од страна на ПИ и во истата да бидат вклучени обуки за Службата на Собранието, а поврзани со обезбедување на пристапност, комуникација и обуки за правниот институт на соодветно приспособување.
  - Потребно е да се преземат мерки за едукација, менторство и подигање на капацитетот и самодовербата кај лицата со хендикеп, особено на младите со хендикеп преку востановување на програми за практиканство и волонтерство во просториите на ПИ, на пример „Една недела во ПИ“
  - Неопходно е ПИ да ја продлабочи соработката со лица со хендикеп и ОЛХ како нивни партнери во планирањето и дизајнирањето на активности. Во таа насока може да склучи меморандум за соработка со организации кои имаат сеопфатно познавање на обврските кои произлегуваат од Конвенцијата.
  - Со цел зголемување на можностите за пристапност, се препорачува ПИ да изработи акциски план за унапредување на пристапноста во нивниот делокруг на работа како и да направат анализа за сите неопходни материјали и опреми кои би им биле потребни за обезбедување на функционална пристапност во нивната натамошна работа.
  - Бидејќи прашањето на оневозможност особено обезбедувањето на пристапноста е сложено, опфаќа многу прашања и постојано треба се ажурира - и од аспект на стандардите и од технологијата - ова прашање бара посветеност и големо внимание. Затоа се препорачува барем еден вработен во рамките на ПИ да работи исклучиво на пристапноста, така што тој или таа може да и го посвети целото свое време и внимание на оваа тема, па дури и да се специјализира и да се развива во оваа област.
  - Со оглед на потребата од доставување на различни законодавни анализи по различни области, но и потребата од примена на обврските од Конвенцијата, потребно е зајакнување на капацитетите на структурата на ПИ, како и ангажирање на лица со неопходно познавање во оваа област во нивните редови. Преку ова ќе се овозможи анализите кои им се доставуваат на пратениците по различни области да го опфатат и прашањето на оневозможност.
  - Паралелно потребно е вклучување на прашањето на хендикеп и во буџетската единица при што тие би го инкорпорирале и би ја зеле предвид димензијата по прашањето на оневозможност.
  - Со цел поголема промоција и видливост на работата на ПИ се препорачува организирање на саеми и посети во редовни и специјални училишта, како и организирање на специјални тури за учениците со хендикеп, сè додека ПИ не обезбеди доволна опрема за да обезбеди соодветно приспособување за лицата со хендикеп.
  - Изработка на различни тренинг-материјали и прирачници во пристапни формати за работата на парламентот, како работи парламентот, што работат пратениците и која е нивната улога, како и информации за начините за поднесување на иницијативи од страна на граѓаните. Тренинг-сесиите можат да бидат дизајнирани и да се емитуваат и во живо и учесниците со и без хендикеп ќе имаат можност за дискусија во врска со содржините.
  - Изработка на основните документи во Парламентот од страна ПИ во пристапни формати, на пример, Уставот на државата во аудиоформат и на знаковен јазик, Деловникот на Собранието во пристапни формати и други материјали кои се од значење за јавноста.
  - По примерот на Парламентот на Обеденетото Кралство, ПИ може да изработи прирачник за лицата и институциите кои во државата имале влијание и дале огромен придонес во остварувањето на правата на заедницата со хендикеп.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Европска стратегија за хендикеп 2010–2020. Достапно на: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>>
- Акциски план на Советот на Европа, 2006 г. Достапно на: <<http://www.coe.int/en/web/disability/action-plan-2006-2015>>.
- Биро на ЕП, Достапно на: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-bodies>
- Британски знаковен јазик: <https://www.parliament.uk/business/news/2020/february/pmq-s-british-sign-language/>
- Венецијанска комисија Ревидирана интерпретативна декларација за Кодексот на добри практики за изборни прашања за учество на лицата со хендикеп на изборите, 2011. Достапно на: <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD%282011%29045.aspx>>
- Владина канцеларија за еднаквост, март 2010 година, став 9, Достапно на. < available at: <http://www.parliament.uk/documents/commons-committees/speakers-conference/7824.pdf>>
- Водич за сведоци кои даваат писмени или усни докази до одборот на Долниот дом на Комитетот Достапно на:< <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/witnessguide.pdf>>
- Декларација за заштита на правата и достоинството на лицата со посебни потреби, Сл. Весник број 50, 28 јули 2003 година. Достапно на: <<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/94E66D528301B3469BD4ED-2C440917ED.pdf>>
- Декларација за политичко учество на граѓаните со попреченост, Сл. Весник број 267, 24 декември 2019 година. Достапно на: <<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/032d-ses806e2435b90de68be6195e4de.pdf>>
- Декларација, состанок на претседателите на политичките групи на ЕП со Европскиот форум за хендикеп, 2013 година. Достапно на: < https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/swo-=boda_disabilities_declaration_en_130606.pdf>
- Директивата за пристапност на веб-страниците и мобилните апликации на органите од јавниот сектор, Достапно на: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L2102>>
- Извештај „Измазнување на патот за лицата со хендикеп кон политиката 2015 Комисија за еднаквост и човекови права – Велика Британија, 2015, Достапно на: < <https://www.equalityhumanrights.com/en/file/4661/download?token=PII5W6zL>>
- Извештај на ПЕТИ, ЕП, Достапно на <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik-7m1c3gyxp/vh7ykb9uyquy>
- Извештај на UN Enable, Достапно на < <http://www.un.org/esa/socdev/enable/faqs.htm>>.
- Извештај на Европскиот парламент доставен по барање на ПЕТИ за имплементацијата на КПЛХ од страна на ЕП за 2018. Достапно на: < [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608830/IPOL_BRI\(2018\)608830_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/608830/IPOL_BRI(2018)608830_EN.pdf)>
- Извештај на ООН, Достапно на: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/faqs.htm>].
- Извештај на ФРА за основните човекови права во Република Северна Македонија за 2019, Достапно на: < <https://fra.europa.eu/en/country/north-macedonia>>
- Интер група по прашањето на хендикеп, Достапно на: <http://www.edf-feph.org/disability-intergroup-european-parliament>
- Информации за статусот на потпишување и ратификација на КПЛХ види на: <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>>
- Комитет на жени и еднаквост, Парламент на Велика Британија Достапно на: <https://committees.parliament.uk/committee/328/women-and-equalities-committee/>
- Конвенција за правата на лицата со хендикеп, Достапно на: <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convopt-prot-e.pdf>.
- Конвенција за правата на лицата со хендикеп, член 4 и член 33. Достапно на: < <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Konvencija%20za%20pravata%20na%20licata%20so%20invalidnost.pdf>>
- Марта Нусбаум, Публикација „Способност и прашањето на хендикеп“,

Fordham Law Review 66 (1997): 273–300.

- МППГ 1976. Достапно на: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>>

- Насоки за дејствување на Парламентарните комитетите при ЕП, Достапни на: <http://edf-feph.org/tool-kits-meps>

- Општ коментар 16 (2005) за еднакво право на мажите и жените за уживање на сите економски, социјални и културни права (член 3 од ICESCR), усвоен на триесет и четвртата сесија на Комитетот, 2005 година, UN Doc. E/C.12/2005/4

- Општ коментар бр. 2 (2014, Комитет за правата на лицата со хендикеп при ООН

- Општ коментар бр. 7, параграф 42, Комитет на КПЛХ, 2018. Достапен на <<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/gc.aspx>>.

- Парламентарен институт, Достапно на: < <https://www.sobranie.mk/aktivnosti-na-parlamentarniot-institut.nspix>>

- Парламентарната група на сите партии, Достапно на: <https://www.disabilityrightsuk.org/policy-campaigns/all-party-parliamentary-disability-group-appdg>

- Препорака CM/Rec (2011)14 на Комитетот на министри. Достапно на: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cbe4e>.

- Резолуција 2039(2015) за „Еднаквост и инклузија на лица со попреченост“, ПССЕ 2015 (S5): <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=21339&lang=EN>.

- Резолуција на Европскиот парламент за жените со хендикеп декември 2013, 2013/2065(INI). < <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2BTA%2BP7-TA-2013-0579%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0%2F%2FEN&language=EN>>

- Резолуција на Европскиот парламент од 2 февруари 2017 година за интегриран пристап кон спортската политика: добро управување, пристапност и интегритет (2016/2143 (INI)). Достапна на: „ [2017-0012_EN.html?redirect“](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-
</div><div data-bbox=)

- Резолуција на Европскиот парламент, 23 ноември 2016 (2016/2952[RSP]). Достапно на: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0442+0+DOC+XML+V0//EN>.

- Совет на Европа, Препорака Rec (2006)5 на Комитетот на министрите за Акцискиот план 2006-2015. Достапно на: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657>

- Стратегија за правата на лицата со хендикеп 2017 – 2023, Совет на Европа, Достапно на: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806fe7d4>>

- Човековите права и парламентите, Прирачник за вработените и членови на парламентите, Достапно на: < <<https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUId=7B0B2D39-F3EC-4724-B797-C3CB68C51B57>>

- Парламентарно собрание при СЕ, Резолуција 1823, 201, Достапно на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18011&lang=EN>

- Navanethem Pillay (2012). Strengthening the United Nations human rights treaty body system. A report by the United Nations High Commissioner for Human Rights, јуни 2012 г., ст. 85. Достапно на: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/HRTD/docs/HCRReportTBStrengthening.pdf>

- Видео и печатена форма на материјали за пристапноста на Парламентот на Израел, Достапно на: <https://main.knesset.gov.il/EN/About/Pages/Accessibility.aspx>

- Закон за еднакви права на граѓаните со хендикеп, Поглавје Д, Соодветна застапеност на лицата со хендикеп, Достапно на: <https://private.disabilityin.org/global/israel/>

- Комисија за еднакви права на лицата со хендикеп, Достапно на: https://www.gov.il/en/departments/about/about_the_commission

- Водич за сведоци кои даваат писмени или усни докази до одборот на Долниот дом на Комитетот Достапно на: < <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/witnessguide.pdf>>

- Видеоматеријал на Парламентот на Обединетото Кралство за промоција на

активностите на парламентот: „Да те охрабрам тебе за да ги охрабриме другите“, Достапно на: <https://www.youtube.com/watch?v=zp6yt8t2VsY>

• „Твојата приказна – наша историја!“ Парламент на Обединетото Кралство, 2020 Достапно на: < <https://learning.parliament.uk/en/resources/disability-illustrated-book/> >

